

**M
A
G
Y
A
R
T
A
N
Í
T
Á
S**

**Mikszáth szobra (íj. Szabó István munkája)
a Nógrád megyei Horpácson, az emlékmúzeum előtt**

**2010/4.
SZEPTEMBER–OKTÓBER**

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: (1) 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu (Új cím!)

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az árak 2010. december 31-ig érvényesek.

Raktári szám:	Szerző:	Cím:	Iskolai ár (Ft)	Bolti ár (Ft)
TR 0001	Cs. Nagy Lajos	Alapfokú helyesírási gyakorlókönyv 3–8. osztály	690	890
TR 0002	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 3–4. osztály	650	830
TR 0003	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 3–4. osztály	400	500
TR 0004	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály	400	500
TR 0005	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 5–6. osztály	650	830
TR 0006	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 7–8. osztály	690	890
TR 0007	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 5–6. osztály	440	600
TR 0008	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 7. osztály	400	500
TR 0009	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 8. osztály	400	500
TR 0010/T	Magassy László	Leíró magyar nyelvtan az általános iskolák 5–8. és a nyolcosztályos gimnáziumok I–IV. osztálya számára (<i>Tartós tankönyv változat, kemény kötésben.</i>)	820	930
TR 0011	Magassy László – Magassyné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok I. magyar nyelvtanból az általános iskolák 5. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok I. osztálya számára	200	250
TR 0012	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 5–6. osztály	440	600
TR 0013	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok II. magyar nyelvtanból az általános iskolák 6. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok II. osztálya számára	200	250
TR 0014	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok III. magyar nyelvtanból az általános iskolák 7. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok III. osztálya számára	200	250
TR 0015	Magassy László – Magassyné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok IV. magyar nyelvtanból az általános iskolák 8. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok IV. osztálya számára	200	250
TR 0016	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási gyakorlókönyv	1000	1250
TR 0017	Hangay Zoltán	Magyar nyelvi gyakorlókönyv	1000	1250
TR 0018	Cs. Nagy Lajos	Magyar nyelvi munkafüzet 1–2. osztály	550	650
TR 0019	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 7–8. osztály	550	650
TR 0021	Tánczos K.	Középiskolába készülök! Gyakorlókönyv magyar nyelvből	840	950
TR 0022	N. Császi Ildikó	Példaszövegek a magyar nyelvtan tanításához 2–8. osztály	630	750
TR 0023	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály (<i>Átdolgozott, bővített, színes nyomású kiadás; szerepel a tankönyvjegyzéken.</i>)	960	1100

MAGYARTANÍTÁS

2010. 4. szám LI. évfolyam Módszertani folyóirat

*Megjelenik évente ötször:
január, március, május,
szeptember és november
hónapban.*

**Szerkesztő:
A. Jászó Anna**

**A szerkesztőség címe:
Budapest, Eötvös u. 77. 1153
Telefon/fax: 306-4234
E-mail: postmaster@adamir-retor.t-
online.hu**

* * *

**Kiadja a Trezor Kiadó
A kiadó címe:
Budapest, Egressy köz 6. 1149
Telefon/fax: (1) 363-0276, e-mail:
trezorkiado@t-online.hu
Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>**

**Felelős kiadó:
A Trezor Kiadó igazgatója**

ISSN 0464-4999

Egyes szám ára: 410 Ft
Éves előfizetési díj: 2050 Ft
Két példány (azonos címre): 3200 Ft
Három vagy több példány (azonos címre)
példányonként: 1600 Ft

Az elektronikus kiadás előfizetési díja: 1000 Ft

A folyóirat megrendelhető a Trezor Kiadó
címén, levélben, telefonon vagy telefaxon.
Fizetés a megrendelést követően megküldött
számla alapján csekken vagy átutalással.

Hirdetési díjszabás:

Hátsó borító: 50 000 Ft + áfa
Belső borítók: oldalanként 30 000 Ft + áfa
Belső oldal: 20 000 Ft + áfa

TARTALOM

ÁLLÁSFOGLALÁS	
Nyelvrokonság és nemzeti tudat	2
ÉVFORDULÓ	
<i>H. Tóth István:</i> Mikszáth Kálmán – az élet éles szemű megfigyelője	3
<i>Málnási Ferenc:</i> „Korát megelőzte, mint az égen / A tündérhajnal a napot (Lorántffy Zsuzsannáról).....	9
ANYANYELVI PÁLYAZAT 2009	
<i>Szilvási Csaba:</i> Haragos.....	11
KÖNYVÉLMÉNY	
<i>Jámbor Aliz Laura:</i> Cso Sze-hi: A törpe.....	14
A TANÍTÁS MŰHELYÉBEN	
<i>Cserjés Katalin:</i> A műelemzés: nyomozás és felfedezés	17
<i>Bacsai Lilla Zsófia:</i> Nagy László: Ki viszi át a szerelmet (Óraterv, 12. évfolyam).....	24
NYELVMŰVELÉS, STILISZTIKA	
<i>Holczér József:</i> „-s”-ezett keresztnévek	31
<i>Dóra Zoltán:</i> Vanogatunk.....	31
NYELVTAN	
<i>Jakab István:</i> A jelzős szerkezetek összevonásának törvényszerűségei.....	32
HELYNEVEK NYOMÁBAN	
<i>Szathmári István:</i> A burgenlandi magyar helynevekről	36
HÍRADÁS SZÓNOKVERSENYEKRŐL	
Eötvös József Országos Középiskolai Szónokverseny	37
X. Erdélyi Kossuth-szónokverseny, Kézdivásárhely	38
Ordass Lajos Középiskolai Szónokverseny, Bonyhád.....	38
ÖTLETTÁR	
Raátz Judit rovata.....	39
E számunk szerzői:	
Bacsai Lilla Zsófia, egyetemi hallgató, ELTE BTK ♦ Cserjés Katalin, tanár, Szegedi Tudom- ányegyetem ♦ Dóra Zoltán, tanár, Vác ♦ Hol- czér József, tanár, Kecskemét ♦ Jakab István, egyetemi tanár, Pozsony ♦ Jámbor Aliz Laura, tanár, egyetemi hallgató, ELTE BTK ♦ Málnási Ferenc, tanár, Kolozsvár ♦ Raátz Judit, tanár, ELTE BTK ♦ Szathmári István, professor eme- ritus, ELTE BTK ♦ Szilvási Csaba, tanár, Tata- bánya ♦ H. Tóth István, vendégtanár, Károly Egyetem, Prága	

Nyelvrokonság és nemzeti tudat: állásfoglalás

A Magyar Nyelvtudományi Társaság kötelességének tartja, hogy hallassa szavát, ha nyelvi vonatkozású tudománytalan nézetek jelentkeznek. Márpedig szaporodni látszanak a különböző helyeken megjelenő olyan vélemények, amelyek ellentétben állnak a tudomány megállapításaival. Sajnálattal olvastuk, hogy olyan vélekedés jelent meg a kulturális államtitkár nevéhez kötődően is, amely szerint a nemzeti tudatot még ma is egy szerencsétlen – mert kizárólagos – finnugrista elmélet dogmái közé próbálják beszorítani.

Szakmai kötelességünk világosan kimondani, hogy a nyelvi rokonság kérdése sem ideológiai, sem politikai, sem érzelmi alapon nem tárgyalható, mégoly jó szándékú igyekezettel sem, hanem kizárólag nyelvtudományi alapon válaszolható meg. A nyelvtudósok már régen minden kétséget kizáróan igazolták, hogy a magyar nyelv a finnugornak nevezett nyelvekkel van rokonságban, mert szabályszerű eltérések és egyezések sorát mutatták ki ezen nyelvek nyelvtani szerkezetében és szavaiban. A finnugor nyelvrokonság tehát nem dogma, hanem nyelvtudományi körökben és a történeti nyelvtudomány általánosan alkalmazott módszereit elfogadók között mindenütt elismert, tudományosan igazolt tény.

A magyar nyelvtudomány művelői sohasem állították, hogy a magyar nyelv finnugor rokonsága a magyar nemzeti tudat egyetlen, kizárólagos összetevője. Más kérdés, hogy a finnugor nyelveket beszélő népek történetük folyamán – más népekhez hasonlóan – számos néppel keveredtek, és különböző hatások érték őket. A nyelvrokonság másféle megközelítést kíván, mint például a genetikai vagy a kulturális rokonság – a nyelvrokonaitól messzire került és körülbelül háromezer éves magyar nyelv esetében is. A nemzeti tudatnak a nyelvrokonság csak az egyik, s nem is a legfontosabb összetevője.

Budapest, 2010. VII. 15.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság választmánya

H. Tóth István

Mikszáth Kálmán – az élet éles szemű megfigyelője

Mindazok, akikben kedves emlékeket ébreszt MIKSZÁTH KÁLMÁN neve, és nevét hallva sorra elevednek meg finoman rajzolt hősei, vagy idéződnek fel ma is élvezetes stílusban elmesélt történetei, gyakrabban állnak meg ebben az esztendőben könyvespolcuk mellett Szklabonya fiának egy-egy kötetéért nyúlva.

Tettünk oka?

Száz éve (1910) hunyt el A jó palócok, A tót atyafiak (1882), a *Szent Péter esernyője* (1895) és számos más, megkerülhetetlen elbeszélésünk, regényünk különös hangvételi úrója, palócföld szülőtte (1847).

Palóc földnek nevezik Nógrád megyét s vidékét, ahol Mikszáth Kálmán született. E vidék meséi, regéi, mondái, dalai és furcsa történetei ott kísértének, kavarnak s hatnak az író műveiben. „*Ez a szőnyeg, amely az én bölcsőm alá volt terítve, amelyet én annyiszor megtapodtam*” – így vallott az író meghatottan szelíden csendes szülőföldjéről. Gimnáziumi éveit Pesten tanult jogot. Balassagyarmaton helyezkedett el. Feleségével, Mauks Ilonával később a fővárosba költözött, remélve, hogy híres íróvá lehet, mint nagyra becsült példaképe: Jókai Mór. Ám Mikszáthnak sem az elbeszélései, sem az újságcikkei ekkortájt nem hozták meg a remélt sikert. Majd Szegedre hívták, a *Szegedi Napló* szerkesztőségébe. Életének, pályájának egyik legtermékenyebb korszakát töltötte itt.

A régen várt elismerést *A jó palócok* és *A tót atyafiak* című kötetek hozták meg számára, miután a *Pesti Hírlap* szerkesztőségébe került. Mikszáth Kálmán ünnepelt és olvasott íróvá lett. Világlátásáról, alkotói szemléletéről és gyökereiről így vallott: „*Elbeszélni nem a regényíróktól tanultam, hanem a magyar paraszttól.*” Írásai a múltat és az író jelenét tárják fel. Kedvelte a csipős, de szellemes kifejezőmódot. Sok humorral, megértéssel és szeretettel ábrázolta a népi világot. Talán ezekért az értékekért is forgatjuk szívésen ma is a műveit?

Jelen dolgozatommal a száz éve elhunyt Mikszáth Kálmánra emlékezve a napjainkban szintén kedvelt írónk stílusának néhány jegyére, a stílustörténet gazdagításában betöltött szerepére kívánok rámutatni, mindezek mellett az egyik ismert elbeszélésének, *A néhai bárálynak* és a vitathatatlanul különös szerkesztésmódú regényének, a *Szent Péter esernyője* címűnek a feldolgozásához járulok hozzá, előtérbe állítva a szoros szövegelemző olvasás stratégiáját.

A *stílusfejlődés* szempontjából ez a legfontosabb: miféle nyelvi-stilisztikai eszközök közötti változás eredményeként érvényesül az éppen időszériú korstílus, ábrázolás, irányzat?

A 19. századi *népiességnek* az volt a célja, hogy a népi irodalomban fejlődjenek. A cél megvalósításában eltérések és különbségek egyaránt felfedezhetők. Régebbi és új irányzatokkal is összefonódtak a népies stílustendenciák, például Tompa Mihálynál a szentimentalizmussal, Madách Imrénénel a romantikával. Mikszáth Kálmán életművében is megfigyelhetjük a népiesség erős nyomait a szókincsben, a mondatfűzésben, a témaválasztásban, a szereplők árnyalásában. Jókai Mórnak szintén forrás volt a nép nyelve és a nép szóbeli költészete is.

A *realizmus* a természetesség jegyében használt fel minden olyan nyelvi képi és a kifejezést árnyaló eszközt, melyet a klasszicizmus nem vett figyelembe – ilyen volt az egyszerű, hétköznapi beszélt nyelv. A realista ábrázolás jeles magyar alkotóinak a tekintélyes névsorából messze kiemelkedik Mikszáth Kálmán. Mórlicz Zsigmond, aki a 20. századi prózastílus kiemelkedő mestere volt, így vélekedett Mikszáth Kálmánról: „*Emlékeztünk rád és lerázzuk hatáson. És talán rombolunk, de csak hogy építhessünk.*” A múlt tagadása azonban nem azt jelentette Mórlicznál, hogy a régi értékeket, például Mikszáth stílusának a jellegzetességeit mindenestül elvetette volna.

Az *értelmi zárójelzés* Mikszáth Kálmán egyik kedvelt írói eljárása volt. Ezzel a technikával a közlemény elemeit szedi szét az alkotó, tudniillik az értelmi zárójellel egybefogja az összetartozó információkat, leválasztja a mellékreszketek, vagy magyarázatot fűzhet az elmondottakhoz, és ki is egészítheti az addig közölteteket. A magyar irodalomban Mikszáth Kálmán iskolát teremtett a zárójeles kiszólásai-
val, például így: „(...) *Mert ám nem olyan akármilyen tehén volt az! Nagyon nehezen szereztek. Garasonkint kuporgatták össze azt a nyolcvan forintot (azonfelül hetven krajcár borraalót a kötél fejében), amennyibe került. (...)*” (Aranyos felhők)

A *szinekdochéval*, ezzel a különös hatású névátvitellel gyakran találkozhatunk Mikszáth Kálmán műveit olvasva. Mi ennek a szóképnek a lényege? A szinekdoché veleérzést jelentő névátvitel. Benne az alkotó a veleérzést két fogalomnak a fölcserélésével éri el. Ezek lehetnek a *nem* és a *fajta*, a *rész* és az *egész*, az *egyes* és a *többes szám* fölcserélése, a *határozatlan számnév* alkalmazása a *határozott* helyett. A köznyelv is él ezzel a stílusesszükkel. A rész és az egész viszonya (a rész helyett az egész áll) figyelhető meg itt: „Amennyi itt a rossz **nyelv** százan is kinyújtják lapátnak hogy a mások becsületét hordják el rajta. (...)” (A *néhai bárány*)

Nemes magyartanári törekvés ma is és a jövőben is Mikszáth Kálmán műveinek a sokoldalú feldolgozása. Ezekkel a napjainkban is kedvvel olvasott szemelvényekkel hozzá tudunk járulni a tanítványainkban már alapozódó, a *nemzeti kultúránkhoz való viszonyuk* jellegzetes vonásainak a bővítéséhez, felhasználva az *életkorra* jellemző érdeklődést, kíváncsiságot. Ezáltal az *önismeretük*, az *önművelésük* gyarapodását segítjük elő, az egyéniség tiszteletére beállított nevelést is végzünk, miközben a *problémamegoldást*, a *fogalmi gondolkodást*, a *térben és időben való tájékozódást* fejlesztjük, gyakoroltatva az *ellentétek*, a *párhuzamok*, az *ok-okozati viszonyok* feltárását.¹ (H. Tóth, 2008)

Mindenekelőtt olvassuk, olvassassuk Mikszáth Kálmán alkotásait. A 7. és a 9., 11. évfolyamokon, amikor erőteljesebben fordulunk a 19–20. század fordulójának magyar irodalmához, akkor próza formájú művek, jelen írónk esetében az elbeszélései, karcolatai, regényei olvasása, elemzése nyújtanak kiváló lehetőségeket minőségi korpuszok által a *megértő olvasás* fejlesztésére. Ez az olvasási szint azt jelenti, hogy az olvasó érti a szöveg jelentését, összefüggéseit; különbséget tud tenni a lényeges és a lényegtelen információk között; következtetésekre képes. Az olvasás magasabb foka, a *bíráló-elemző olvasás* a felsőbb évfolyamokon kerülhet előtérbe. Az olvasásnak ez a fokozata abban segít az olvasót, vagyis a befogadót, hogy a tanulmányozott szöveg hibáit, ellentmondásait, hiányosságait felismerhesse. A *problémamegoldó olvasás* szintjén a befogadó, másképpen: az alkotó olvasó kijavítja a felfedezett hibát, feloldja a felismert ellentmondást, megszünteti a feltárt hiányosságokat, elősegíti egy jobb minőségű információ létrehozását.² (Lénárd, 1982)

A Mikszáth-szemelvényeknek a 7., 9., 11. évfolyamokon történő feldolgozásában hasznosan alkalmazhatóak az *explication de texte*, vagyis a szoros szövegelemző, szövegmagyarázó olvasásnak a lehetőségei. A funkcionális stilisztika köréből ismert ez a francia eredetű elemzési eljárás, amely – ezt Adamikné Jászó Anna olvasáspedagógiai kutatásai³ is igazolják – korunkban is hathatósan segíti a magyar nyelvű olvasástaniást, ahogyan a múltban is. (Adamikné, 2001) Köztudott, köszönhetően a funkcionális stilisztika iránt elkötelezett Szathmári Istvánnak, hogy ez a szövegvilág-kutató eljárás⁴ tisztelettel van a szövegmű nyelvi-stilisztikai jelenségei iránt. (Szathmári, 1996) Ennek a szövegmagyarázó módszernek az irodalompedagógiai elterjesztéséhez, hasznosításához fogalomértelmező tanulmánnyal⁵ (H. Tóth, 1998), a „Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés” programhoz írt „A stílus” című tankönyvemmel⁶ (H. Tóth, 1993), az 5–8. évfolyamok olvasói részére készített irodalmi feladatgyűjteményeimmel⁷ (H. Tóth, 1998, 1999) járultam hozzá.

Alapvető e módszer alkalmazásában az a döntő mozzanat, amit betű szerinti megértésnek nevezünk. Amíg az olvasó és a feldolgozandó mű közötti emocionális és intellektuális kapcsolat, az *elsődleges irodalmi kommunikáció* létre nem jön, nem valósul meg a szükséges befogadói körülmény a vizsgálandó szemelvényben tetten érhető nyelvi-stilisztikai eszközök (a képes kifejezőeszközök, a névátvite-

¹ H. Tóth István: *A vitézi virtus szépségének verse* (Adalék Balassi Bálint „Egy katonának” című költeményének sokoldalú feldolgozásához). Könyv és Nevelés, Budapest, 2008:1.

² Lénárd Ferenc: *Képességek fejlesztése a tanítási órán*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1982.

³ Adamikné Jászó Anna: *Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségig*. Trezor Kiadó, Budapest, 2001.

⁴ Szathmári István: *Hol tart ma a stilisztika?* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

⁵ H. Tóth István: *Egy témakör tanításának tapasztalatai* (Arany János: Toldi). Módszertani Közlemények, Szeged, 1988: 4.

⁶ H. Tóth István: *A stílus* (Munkáltató tankönyv az általános iskola 8. osztálya számára. Alkotószerkesztő: Zsolnai József). Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. (Az 1996–97. tanévig önálló kötetben látott napvilágot, azóta a „Magyar nyelv 8.” című tankönyvem önálló fejezeteként jelenik meg.)

⁷ H. Tóth István: *Hetedhét határban* (Irodalmi feladatgyűjtemény 10–11 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged, 1998.; *Régmúlt kövei között* (Irodalmi feladatgyűjtemény 12–13 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged, 1998.; *Legendák nyomában* (Irodalmi feladatgyűjtemény 11–12 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged, 1999.; *Jelek az úton* (Irodalmi feladatgyűjtemény 13–14 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged, 1999.

lek, azaz a szóképek, a szó- és gondolatalakzatok) jelentésének a feltárására.⁸ (H. Tóth, 2003) Ez a szegmentálás csak akkor jár haszonnal, ha pontosan feltárjuk az elsődleges és a *másodlagos*, tehát a *társult jelentésrétegek*, vagyis a denotátumok (a jeltárgyak) és a konnotátumok (az alapjelentést árnyaló kiegészítő jelentések) szerepének az egész műalkotáshoz való viszonyát.⁹ (H. Tóth, 1993)

Nem elégedhetünk meg csupán a stílusképek és stílusalakzatok szegmentálásával, számbavételével, hanem vizsgálunk szükséges az elemzendő Mikszáth-műveket a *makroszerkezet és a mikroszerkezet aspektusából* is: az egyes bekezdéseket, a mondatállományt, a szókészletet, valamint a hangok zeneiségét szintén.¹⁰ (H. Tóth–Patloka, 2009) Ez az olvasáspedagógiai és stilisztikai eljárás hosszas, időigényes, ugyanakkor jelentős értelemfejlesztő, szókincs gazdagító, kultúra- és emberismerettel járó, valójában értékes szellemi tartalmakkal ajándékozza meg az olvasókat. Fontos irodalompedagógiai szempont, hogy egy-egy epikai alkotás elemzésekor, értékeinek a feltárásakor hangsúlyos a *nézőpont* kérdésének a tisztázása. Annál is inkább, mert a 12–18 éves korú olvasók már/még mindenevő olvasók, akik szüntelenül keresik önmagukat a történetben, vagyis érvényesítik az olvasó igen gyakran szubjektív nézőpontját. Mikszáth Kálmán elbeszéléseiben gyakran a *résztevő megfigyelő* nézőpontja érvényesül.

Mindezek után nem kerülgetem már a lényegét: *az alfája és az ómegája az olvasástanításnak az, hogy világosan megértették-e a tanulók az előttiük levő szöveget*. Ennek a tudásnak a hiányában kedvetlen, ingerült kamasz diákok fegyelmezésével szalad el a tanórai idő.

Elvárandó, hogy jegyezzék fel a diákjaink azoknak a forrásoknak: a felhasznált szótáraknak, lexikonoknak, enciklopédiáknak a könyvészeti adatait, amelyek segítségükre voltak az elemzendő szépirodalmi alkotások megértéséhez nélkülözhetetlen információknak a megismerésében, tehát a *könyvtári kutatómunkában*. Szoktassuk arra a tanítványainkat, hogy rögzítsék a világhálóról gyűjtött ismeretek, tények, adatok elérhetőségét, a hivatkozás elemeit is. Ezzel az eljárással a magyar nyelvi és irodalmi nevelésnek a *megérteni, beszélni, írni, gondolkodni* tanítási céljának a realizálásához járulunk hozzá, ezzel is segítjük más tantárgyak tanulását.¹¹ (H. Tóth, 2006)

Az anyanyelvi kommunikációval összefüggésben a „Nemzeti alaptanterv” (NAT) a *Szükséges ismeretek, képességek, attitűdök* alcíme alatt olvashatjuk: „Az anyanyelvi kommunikáció az anyanyelv elsajátításának eredménye, amely természeténél fogva kapcsolódik az egyén kognitív képességének fejlődéséhez. Az anyanyelvi kommunikáció feltétele a megfelelő szókincs, valamint a nyelvtan és az egyes nyelvi funkciók ismerete. Ez a tudásanyag felöleli a szóbeli kapcsolattartás fő típusainak, az irodalmi és nem irodalmi szövegek egész sorának, a különféle nyelvi stílusok fő sajátosságainak, valamint a nyelv és a kommunikáció változásainak ismeretét különféle helyzetekben. Az egyén rendelkezik azzal a képességgel, hogy különféle kommunikációs helyzetekben, szóban és írásban kommunikálni tud, kommunikációját figyelemmel kíséri és a helyzetnek megfelelően alakítja. (...)”¹²

Mikszáth Kálmán műveiben a természetes, alkalmanként enyhén régiességet is mutató beszédmódváltozatokat figyeltethetjük meg, a ritkább(bb)an használatos szavak, kifejezések értelmezésével tanítványaink (várhatóan) választékos szókincsének a bővítésére tehetünk biztató erőfeszítéseket. A most feldolgozásra ajánlott Mikszáth-olvasmányok különféle nyelvi stílusok bemutatására is alkalmasak. Alacsonyabb évfolyamokon tanítványainkat a maguk készítette rajzos illusztrációk felhasználásával szabadon beszélgetjük. Magasabb évfolyamokon riportkészítésre, ezzel egyfajta időutazásra is készítjük diákjainkat. Célszerű a szóbeliség mellett az írásbeliséget is gyakoroltatnunk, például jegyzeteltetéssel, rövidebb-hosszabb elemzések megszerkesztésével, majd komplex műelemzés elkészíttetésével.

Mikszáth Kálmánnak *A néhai bárány* című elbeszélése 1882-ben jelent meg *A jó palócok* című kötetében. Ennek az írásnak a története is, mint a másik 14 elbeszélése, Nógrád lankás és egymással szoros szomszédságban lévő falvaiban játszódik. Mikszáth a népi mesemondók szerepében beszél el az egyszerű falusi emberek örömeit, fájdalmait. Ebben az erkölcsi tisztaságról szóló elbeszélésben szintén a népmesék törvényszerűségei érvényesülnek.

⁸ H. Tóth István: *Néhány gondolat a stílus és a stilisztika tanításához*. Módszertani Közlemények, Szeged, 2003:4.

⁹ H. Tóth István: *A poétikai funkció érvényesülése a nyelvi kommunikációban*. Magyar Nyelvőr, Budapest, 1993:3.

¹⁰ Dr. H. Tóth István – Radek Patloka: *Kettős tükrök* (A stilisztikáról magyarul – a magyarról stílusosan). Egyetemi tankönyv. Károly Egyetem Filozófiai Fakultása, Prága, 2009.

¹¹ H. Tóth István: *Mások javára* (Javaslatok-gondolatok az irodalom- és az anyanyelv-pedagógiai tevékenységekhez). Bács-Kiskun Megyei Pedagógusház, Kecskemét, 2006.

¹² 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról.

Szembe kell néznünk az ilyen és hasonló kérdésekkel. Időszerűek-e ma Mikszáth Kálmán története? Érthető-e napjainkban az író érzékeny kifejezőmódja? Tudjuk, napjainkban már vannak, akik elvagy kiutasítják ezt, a Mikszáth ábrázolta világot az iskolai irodalmi kánonból.

Ennek ellenére, éppen a klasszikus olvasmányokat továbbbővítő szándékkal ennek a Mikszáth-elbeszélésnek a feldolgozásához járulok hozzá a rétegzett műelemzést segítőként.

1. Mit jelent a *néhai* szó a címben? Gyűjtsük össze a kifejezés szinonimáit!
2. Igazoljuk a megfelelő részletek újraolvasásával, hogy az író elbeszélésmódja a népi mesélőkre emlékeztet! Ügyeljünk a szöveghű, érzelelkifejező felolvasás érvényesítésére!
3. Értelmezzük az elbeszélésben található népmesei motívumokat! Mi a szerepük ezeknek *A néhai bárány* című szemelvényben?
4. Válogassunk jellemző fordulatokat a következő idézetekhez hasonlóan, majd állítsuk időrendbe ezeket!

... „*a legmódosabb ember házát kikutatták*”

...

... „*a felhők elé harangoztak Bodokon*”

...

... „*tulipános láda, s nini*”

5. Mondjuk el Mikszáth Kálmán *A néha bárány* című művének az eseményeit:
 - a) a fenti kiegészített és időrendbe szerkesztett vázlat segítségével;
 - b) párbeszédet (dialógust) alkalmazva;
 - c) a szemtanú szerepében.
6. Milyenek ismertük meg Baló Borcsát és Sós Pált? Melyik tulajdonságuk a legjellemzőbb? Vajon miért?
7. Idézzünk közmondásokat, szólásokat, szóláshasonlatokat az elbeszélés cselekménye és a szereplők jelleme ismeretében!
8. Fontos szerepe van a sejtetésnek, a sejtetésnek *A néhai bárány* című Mikszáth-elbeszélésben. Igazoljuk ez a megállapítást a műből vett részletekkel!
9. Mikszáth Kálmán alkotása bővelkedik népies kifejezésekben, fordulatokban. Íme, néhány példa:
 - *pajta, szakajtó, zsúp, petrence, perkál, ingváll, mezőbíró, ködmön;*
 - „... *elkergette a határból Istennek fekete haragját.*”
 - „... *színét se látta a jószágoknak...*”
 - „*Amennyi itt a rossz nyelv, százan is kinyújtják lapátnak, hogy a mások becsületét hordják el rajta.*”
 - a) Mit jelentenek ezek a kifejezések?
 - b) Melyik szótárak, lexikonok nyújtanak segítséget a fenti régies, esetleg már elavult (archaikus) fordulatok értelmezésében?
 - c) Gyűjtsünk újabb példákat a Mikszáth-szemelvényből, értelmezzük is őket!
10. Hogyan alkalmazza Mikszáth Kálmán az *elbeszélés* és a *leírás* közlésformákat a táj, az emberek, az állatok bemutatására? Keressünk jellemző példákat, magyarázzuk meg jelentésüket is!
11. Milyen hangulatteremtő stílusesszékkel szembesültünk a Mikszáth-elbeszélés olvasásakor? Fejtsük ki véleményünket a műben betöltött szerepükről!
12. Mikszáth Kálmánnak a néhai bárányról szóló alkotása a *műfaja* szerint *elbeszélés*. Ennek a legfontosabb vonásait olvashatjuk a továbbiakban.

Az elbeszélés prózai formában megírt, rövid terjedelmű cselekményes szépirodalmi műalkotás. Az elbeszélés cselekménye kevés szereplővel egy eseményt vagy eseménysort mutat be. Közben megismerheti az olvasó a szereplők jellemét és az őket körülvevő világot is. Az elbeszélés szerkezete legtöbbször így épül fel:

- a) Előkészítés
- b) Bonyodalom
- c) Kibontakozás

d) *Tetőpont*

e) *Megoldás*

Gyakran sző a cselekmény menetébe egy-két epizódot az író.

Mit jelent az *epizód* fogalma?

Az epizód részlete egy rövidebb vagy hosszabb terjedelmű elbeszélő (epikai) műnek. Olyan életkép-szerű részlet ez, amely nem viszi előbbre a cselekményt, mégis fontos lehet, mert új ismerettel gazdagodik az olvasó. Például további jellemvonását ismerheti meg a szereplő(k)nek. A cselekmény kibontakozása szempontjából késleltető, elidőző szerepet tölt be az epizód.

Magyarázzuk el a fentiek segítségével, hogy miért elbeszélés *A néhai bárány* című Mikszáth-alkotás! Hasznosítsuk ezt a vázlatot!

Mikszáth Kálmán *A néhai bárány* című szépirodalmi alkotása *elbeszélés*, mivel:

- cselekményt mond el;
- a cselekmény és a jellemek között, valamint
- a jellemek és a környezetrajz között szoros összefüggés van;
- az eseménymozzanatok között elidőző, késleltető is található;
- a ritmikai formája próza.

Bizonyítsuk az előbbi állításoknak a helyességét!

- Mikszáth Kálmán *A néhai bárány* című elbeszélésének melyik részletét, esetleg részleteit tekinthetjük epizódnak? Indokoljuk meg az állításunkat!
 - Vessük össze az *epizódról* szóló fenti összefoglalást *A néhai bárány* című elbeszélésben előforduló elidőző, késleltető részletekkel! Igaznak tarthatjuk-e az előbbi fogalomismertetést a Mikszáth-elbeszélés szempontjából?
 - Elhagyhatók-e *A néhai bárány* című olvasmány epizódjai? Tárjuk fel a véleményünk helyességét igazoló tényeket!
- Készítsük el *A néhai bárány* című elbeszélés szerkezeti vázlatát! (Emlékeztetőül: *előkészítés, bonyodalom, kibontakozás, tetőpont, megoldás.*)
 - Foglaljuk össze írásban gondolatainkat *A néhai bárány* című elbeszélésről 14–16 mondatban!
 - Milyen hatású Mikszáth Kálmán *A néhai bárány* című elbeszélése? Indokoljuk meg az állításunkat akkor is, ha nem érdekes számunkra ez az olvasmány!
 - Ajánljuk elolvasásra Mikszáth Kálmán *A néhai bárány* című művét a következő szempontok segítségével! *Író, műcím, cselekmény, a főbb szereplők jellemzése, érdekes, megkapó kifejezések, stílusesszóközök, hatás*
 - Tervezzük meg *A néhai bárány* dramatizált változatú felolvasását! Jelöljük ki a szereplőket, továbbá a narrátorokat, vagyis azokat, akik az összekötő szövegrészeket olvassák fel!
 - Mikszáth Kálmán *A néhai bárány* című elbeszélésében a Baló család tagjai nyomoztak. Mi hogyan derítenék fel ezt az izgalmas ügyet? Szerkesszünk riportot képzeletünk játéka és az olvasmányélményünk alapján!
 - Készítsünk egy tévériportot *A néhai bárány* című Mikszáth-elbeszélés nyomán!
 - Törekedjünk arra, hogy az elbeszélés fő cselekménye köré szerveződjenek riporteri kérdéseink!
 - Tervezzük meg a videokamera mozgását! Nem feledkezhetünk el a vágóképek biztosításáról se.
 - Tartsa helyesen a mikrofont a riportertünk, akinek ügyelnie kell arra is, hogy a beszélgetés tématarató legyen!
 - Válasszunk olyan helyszínt a riport elkészítésére, amely riport összhangban van a Mikszáth-mű témájával, hangulatával, szereplőivel!

Az 1895-ben megjelent Mikszáth-regény, a *Szent Péter esernyője* rendkívül népszerű volt mind az első kiadásakor, mind a megjelenését követő időkben s később is. A műből az 1950-es években készült színes filmváltozat ennek a regénynek a reneszánszát hozta el. Napjainkban is szívesen megtekintett mozi ez a filmadaptáció.

Újabb generációk fedezték fel, amikor az 1978-as szemléletalakító, számos pontján radikális változást hozó irodalomtanterv választható olvasmánnyá tette a hetedik évfolyamon a *Szent Péter esernyője*

című Mikszáth-regényt. Ma is szívesen olvastatjuk a romantikus színeket még vagy már kedvelő kamaszainkkal.

A regény közös olvasását előkészítő, majd a művet értelmező feladatsorral bátorítom azokat, akik tanítványaik kezébe adják ezt a Mikszáth-művet, s biztatom azokat is, akik ez idő tájt keresnek kedvvel olvasható magyar irodalmi alkotást a 19–20. század fordulójáról.

1. Melyik kort ábrázolja a regény?
2. Vizsgáljuk meg a regény szerkezetét, különös tekintettel ezekre a kifejezésekre! *terjedelmes előkészítés, késleltető módszerek, megoldások, mesei fordulatok, cselekmény-csomópontok*
3. Bizonyítsuk be megfelelő szereplők említésével és találó idézetek kiemelésével, hogy ebben a Mikszáth-regényben két tábor áll egymással szemben!
4. Beszéljük el Gregorics Pál és Wibra Gyuri mesékre emlékeztető, kalandokban bővelkedő cselekedeteit, illetőleg kapcsolatait!
5. Készítsük el a *Szent Péter esernyője* című Mikszáth-regény cselekményvázát az epikai alapmodell felhasználásával! (Emlékeztetőül: *előkészítés, bonyodalom, kibontakozás, tetőpont, megoldás.*)
6. Milyen hatással van az olvasókra Gyuri és Veronika bontakozó szerelme? Érthető-e a viselkedésük, a tartózkodásuk a ma emberének?
7. Beszélgessünk a különösen emlékezetes részletekről!
8. Tanulmányozzuk a regény írói hangvételét! Vitassuk meg az álláspontokat!
9. Vizsgáljuk meg Mikszáth Kálmán szóhasználatát és mondatfűzését! Igazoljuk, hogy anekdotázónak, mesemondónak is nevezhetjük palócföld szülöttét!
10. Melyik stílus jegyei a meghatározók a *Szent Péter esernyője* című regényben? Támaszszuk alá indoklásul a megfelelő részletekkel válaszunkat!
11. Vannak irodalomtörténészek, akik azt állítják, hogy ez a regény alapozta meg Mikszáth Kálmán írói hírnevét. Igaz ez a vélemény?
12. Ismerkedjünk meg Véber Károly *Így élt Mikszáth Kálmán* című könyvével! Gyűjtsünk belőle adatokat, tényeket a *Szent Péter esernyője* című regény részletes ismertetéséhez!

Jelen dolgozatomban nemcsak a száz éve elhunyt Mikszáth Kálmán emléke előtt kívántam fejet hajtani, hanem az irodalomtanítás különböző lehetőségeinek a gyakorlására kerestem és mutattam alkalmakat. Az általam választott Mikszáth-művekhez szerkesztett kérdés- és feladatsorom szükségességét a NAT fenti részletével kívántam alátámasztani.

**Kérje INGYENESEN
a **MAGYARTANÍTÁS** jelen számának
ELEKTRONIKUS KIADÁSÁT!**

A pdf-formátumú elektronikus kiadás MINDEN TEKINTETBEN MEGEGYEZIK a nyomtatott változattal, minden számítógépen olvasható (amelyen van Acrobat Reader program – ez azonban ma már általános) és ki is nyomtatható, ha nem szeret képernyőről olvasni. Az elektronikus kiadás ugyanúgy hivatkozható, mint a nyomtatott változat, amellyel szemben viszont fontos előnye, hogy a szövegben rákereshet egyes szavakra: nem kell tehát végigolvasnia az egész számot ahhoz, hogy megtudja, esik-e benne szó pl. a metaforáról.

Kérje most INGYENESEN jelen számunk elektronikus változatát a

trezorkiado@t-online.hu

e-mail-címen, s mi e-mail-mellélekként elküldjük Önnek e számunk elektronikus kiadását, és Őn is meggyőződhet az elektronikus kiadás előnyeiről.

Málnási Ferenc

„Korát megelőzte, mint az égen / A tündérhajnal a napot...” (Lorántffy Zsuzsánna, 1600. körül – 1660.)

A 410 éve született és a 350 éve elhunyt Lorántffy Zsuzsánna

*„Fejedelmi nő, az volt bizonynal, / Világ szerént, lélek szerént!
Több díszet nem nyert bársony s bíborral, / De ő hintett ezekre fényt!
Korát előzte, mint az égen / A tündérhajnal a napot,
Hogy akkor is ragyogjon, éljen, / Midőn a nap lenyugodott.*

*Nagy neve a történeté már, / megőrzi emlékét a hon:
De rá nálunk legszebb fűzér vár, / Mit hosszú éltű hála fon.
A közműveltség szent ügyének / Terhét hordá a női váll...”*

Lorántffy Zsuzsánna munkássága nyomán lett Sárospatak a „Bodrog-parti Athén”. Zsuzsánna árva leányként, 16 éves korában szerelmi házasságot kötött a 23 éves Rákóczi Györggyel, borsodi főispánnal, ónodi kapitánnyal, s hozományként megkapta a pataki várat és birtokot. 32 szép és boldog családi életet élt férjével, akinek igazi segítőtársa lett. 1630-ban férjét Erdély fejedelmévé választották, a családdal Gyulafehérvárra költöztek, de a fejedelemszony jobbára pataki várban időzött. Itt a hatalmat tartották kezükben, ott a vagyont gyarapították. A fejedelemszony széppé varázsolta környezetét, bárhol tartózkodott, szeretett a kertet, a kézimunkát, úrasztali terítőket hímmzett, szép ékszereket viselt, de fényűzés helyett szorgos munkás életet élt. Szívügyének tekintette az ifjúság, a tehetséges fiatalok képzését (betegápolásra, háztartás minden csínjára-bínjára tanította a lányokat).

Az első protestáns kollégium mg az 1540-es években létesült Perényi Péter birtokán, ebből fejlődött ki Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsánna támogatásával a sárospataki kollégium. Új iskolai szabályzatot alkottak, benne századokra előremutató gondolattal, ezt teszik köteleességévé az igazgatónak: „Az intézetbe minden nemes és nem nemes ifjú felvétessék, aki az igazgatónál jelentkezik.” A családi könyvtárakat is a kollégiumra hagyták, ezzel egy csapásra a sárospataki iskolai könyvtár az ország legnagyobb gyűjteményévé lett. A legenda úgy tartja, hogy a fejedelem szerette volna az iskolának megszerezni Mátyás király híres Corvináit, ezért a magyarból lett töröknek, Zülfikár agának 100 tallért vagy aranyat ígért, ha közbenjárásával megszerezhet a Budán levő sok szép kódex közül másfélzsázat...

A fejedelem halála után Lorántffy Zsuzsánna, Zsigmond nevű fiával együtt folytatta a kollégium fejlesztését. Ekkor hívták meg a nagyszerű pedagógust, Jan Amos Comeniust, aki Patakon alkotta meg, többek között az *Orbis sensualium Pictus* (A látható világ képekben) című művét. 1651-ben tankönyvek és a tanárok tudományos munkáinak megjelentetésére nyomdát is alapított az özvegy fejedelemszony. De Apáczai Csere János is neki köszönheti, hogy miután II. Rákóczi György fejedelem elmozdította a gyulafehérvári kollégiumból, Kolozsváron lehetett tanár. További támogatásáról szól a neves pedagógus egyik levele 1657. április végén: „Apáczai Csere János alázatos supplicatioja [kérelme] Nagyságodhoz mint kegyelmes asszonyához..., méltóztassék fejedelmi kegyelmességéből szegény scholánk előmenetire valami beneficiumot [adományt] rendelni...”. A pataki és a gyulafehérvári scholák támogatás mellett Lorántffy Zsuzsánna 1657-ben Fogarason román tannyelvű iskolát létesített. Tudta, hogy kiművelt emberfők sokaságára nagy szüksége Erdélynek, bármilyen nyelven is beszélnek.

Érdekes adalék, hogy a fejedelemszony gazdálkodása idején, a legenda szerint, a birtokán a szőlőt a Habsburg-ellenes harcok miatt csak novemberben szüretelték le, ezért lett edesebb, tüzesebb a már összeaszalódott, összetöppedt szőlőszemekből sajtolt nedű, így született meg a tokaji aszú.

A fejedelemszony hamvai a pataki vártorony kriptájában nyugszanak, szülővárosában és Sárospatakon, de Nagyváradon is emlékét szobor őrzi, két alkalommal bélyegen is megjelent a portréja, valamint szülővárosában és Magyarországon általános iskola, szakközépiskola, református óvoda, Nagyváradon pedig Református Kollégium viseli nevét, mindez talán méltó válasz Tompa Mihály soraira:

*„E ritka ünnep himnuszában / Hangozzék fent az ő neve!
És hangozzék fent és fentebben / Az Úrnak hálaénekiünk!
Mert nagy, csudás történetekben / Az ő kezére ismerünk!...
Bízunk, bízunk, hogy mint erős vár, / Mely az ő nevében nyúgoszik:
Fennáll iskolánk, – vihar jó bár – / Fenn a késő századokig!”*

Anyanyelvi pályázat, 2009

Az OKM anyanyelvi pályázatának témája a következő volt: Régi magyar mesterségnevek – családneveink tükrében. A pályázatra 125 alkotás érkezett be; négy közösség és 121 magánszemély pályázott; 29 a határon túlról. Örvendetesen sok fiatal jelentkezett: a 40 éven aluli pályázók száma 65 volt, a legfiatalabb 13, a legidősebb 86 éves. A díjazott szerzők a következők:

Szilvási Csaba dr.	Tatabánya	Mesterségnevek, neves mesterségek és mesterek	I. díj
Gere Lászlóné Vízi Márta dr.	Szekszárd	Az én fazekasaim. Egy régész kalandozásai mesterek, műhelyek és termékek között	I. díj
Hajdu Tamás dr.	Sárvár	A gombkötő mesterség	I. díj
Muhel Gábor	Gádoros	A gádorosi bognármesterség hagyományai a régi magyar családnévkutatás tükrében	II. díj
Fodorné Láncz Éva Anna	Budapest	Középkori mesterségek emléke neveinkben	II. díj
Bencze Imre dr.	Budapest	Régi magyar mesterségek családneveink tükrében. Szótárösszé	II. díj
Mihályt Gáborné dr.	Pilisjászfalu	Zenésznevek, muzsikálással kapcsolatos személynevek	III. díj
Pomozsi Péter dr.	Göd	Az Óperencián innen és túl. A huszárok nevééről és mesterségéről	III. díj
Zágoréc-Csuka Judit dr.	Lendva	Mesterségnevek a muravidéki magyarság családneveinek és identitásának tükrében	IV. díj
Cziker András	Nagykároly	Régi magyar mesterségek családneveink tükrében	IV. díj
Dózsa György Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium Beszélni nehéz! Köre	Kiskunmajsza	Régi magyar mesterségek – családneveink tükrében	Különdíj
Zabolai I–VIII. osztályos általános iskola	Zabola	Famegmunkálás a háromszéki Zabolán	Különdíj
A nyelvi kulturáért alapítvány „Alkoss” anyanyelvi köre	Pusztaszabolcs	Régi magyar mesterségek – családneveink tükrében	Különdíj

Szilvási Csaba tanár úr bejárta az országot, s felkereste a hagyományos mesterségek híres és kiváló művelőit. A mesterekkel interjúkat készített, s az így létrejött írásokat egy esszéfüzérére szerkesztette. A terjedelmes pályázatból a harangöntést közöljük, már csak azért is, mert Tarkovszkij híres filmjének, az Andrej Rubljovnak egyik lenyűgöző és híres jelenete a szimbolikussá vált harangöntés volt.

Harangos

Ha van igazán rangos szakma, akkor az a harangöntő mesterség, hiszen már a foglalkozás nevében – haRANGos - is benne van a rang, a tisztesség, a méltóság, a tekintély.

A harang, ez a török eredetű szó – nevével – ott van a természetben, az irodalomban és a tudományokban is. A „Harangláb” nemcsak Petőfi *A helység kalapácsa* című komikus eposzában „fondor lelkületű egyházfija”, hanem egy növény is.

Vannak úgynevezett „harangállatkák”, a kehelyállatok osztályának egyik rendje pedig a „harang-medúzák” nevet viseli.

A harang, ég és föld között függve, két világot kapcsol össze. A „mennyei bimm-bamm” Isten minden irányban hangzó hangját, az örökérvényű törvények kozmikus kinyilatkoztatását, a harmóniát jelképezi a „zagyva és lármás” világban.

A harang ott van a szürke hétköznapokon, és velünk van piros betűs és gyásznapjainkban. Istentiszteletre naponta háromszor szólítja a híveket, a keresztény ember utolsó órájában lélekarang csendül, harangszó kíséri a temetési menetet, harangoznak ünnepkor, körmenetek alatt, félrevert harang zúg tűzvész, árvíz, természeti katasztrófák idején. *A néhai bárány* című Mikszáth-elbeszélésben „az árvizet harangozzák” Bodokon.

A moszkvai Kremlben, az Ivan Velikij torony mellett álló, 1653-ban öntött 6,14 méter magas, 650 centiméter átmérőjű „Car-kolokol”-nak, a „harangok fejedelmének” a súlya 201 916 kilogramm, Álltam „törpetársaimmal” a gigász mellett, illetve alatt, amelyhez képest nemcsak az én 1976-ban szerzett, 1 kg-os „kistestvére”, a valamikori „kolokolcsik”, hanem a Vatikán 15 680 kilós monstruma, a kölni dóm óriási, huszonhat tonnás császárharangja, a „Kaiserglocke”, sőt még a nyolcvan tonnás, ugyancsak moszkvai „Nagy” is harangparány.

Utam Örbottyánba, Gombos Miklós harangöntőhöz vezet, aki édesapjával, Lajos bácsival sokat tett azért, hogy az Őrszentmiklós és Vácbotyán egyesítésével létrejött település ne csak faiparáról, téglagyáráról, jódosbrómos gyógyforrásáról, őskori leleteiről és földváráról, hanem harangöntéséről is híres legyen.

Gombosék mestersége ősi foglalkozás. Időszámításunk előtt 2-3000 évvel a kínaiak, az asszírok, az egyiptomiak már használtak öntött harangokat. A buddhisták pagodáinak tetőin aranycsengettyűk csilingelnek. Tibetben az isteni bölcsesség jelképei a nyeles csengők. A szibériai sámánok, osztják és vogul rokonaink pogány papjai – ilyenek voltak a mi hajdani táltosaink is – csengőket viselnek öltözetükön, ahogy a zsidó főpapok is köntösük szegélyén.

A Magyarországon talált legrégebb harangok „méhkas”, illetve „cukorsüveg” alakúak.

Gombos Miklós harangöntő barátságosan, régi ismerősként fogad bennünket. Műhelyéből nemcsak az ország számos helységébe, hanem Oroszországtól Ukrajnán, Románián, Szlovákián, Németországon, a Vatikánon és Izraelen keresztül egészen Kamerunig és Tanzániáig, a világ szinte minden tájára kerültek el már innen harangok. 2000-ben, a magyar államalapítás ezredik évfordulójára a magyarok által a pápának ajándékba vitt és a Szentatya által megszólaltatott harangot is Gombos Miklós öntötte. Még kezét is fogott vele az egyházfő.

A műhely, ha nem tudnánk róla, hogy a harangöntés „szentélye”, közönséges fémmegmunkáló üzemet sejtetne. Az udvaron fémdarabok, a fészerben **szálvasak**, az épület fedett előterében **műhelypadok**, rajtuk **ülő, satu, kalapács, véső** és **elektromos csiszolóféleség**. „Állvány-tyúkülön” két nagy, csillogó tollú, „arany-bronz-tollas”, „bronzarany-boglyas”, „harang-griffmadár” ül. A szomszéd udvaron álló műhely tövében is gubbaszt két „harangmadár”, bronzszínű „tollukon” kékes patina.

A harangokat az ún. **harangbronzból** öntik. Ez normális összetételben 78-80 százalék vörösrézből és 20-22 százalék ónból áll. Gombosék hazai fém alapanyaggal dolgoznak. Régebben azt hitték, hogy ezüst hozzáátételével a harang hangja tisztább lesz, ez azonban nem bizonyult igaznak. A harangbronzot korábban **lángállóban (lángkemencében)** olvasztották meg, lehetőleg fatüzzel. Az örbottyáni műhely **Dieselkemencéjében** két tonnát tudnak egyszerre „összedolgozni”. Először megolvastják az ócska bronzot és rezet, és amikor az adalék megömlött, akkor adják hozzá a szükséges ónt. Ha a fém teljesen megolvadt, összekeverik, és **próbát vesznek**. A jó harangbronz **törete** sárgásszürke és finomszemcsés. „Ez a kemence magyarázza a mester – közvetett sugárzású építmény. A falazatot melegítjük, a **tégely** benne áll közepén, és a fal sugározza rá a hőt.”

– Bele lehet nézni olyankor, amikor olvad az anyag? – kérdezem. – „Bele – mondja a mester – és akkor utána már nem kell többé fésülkődnöd. 1150 fok van benne.”

A másik, négyszáz kiló kapacitású kemencébe, amelyikben a kis harangokhoz olvasztják a bronzot, bele lehet „kuksolni” működés közben is.

A **keverőt**, amelyhez az agyagot saját telepükről hozzák, egy pékdagasztó gépből alakították ki. „Azelőtt úgy kevertük, mint a cigányok a vályoghoz az anyagot” – mondja a mester.

A harangöntés valamikor, évszázadokkal ezelőtt vándoripar volt. Ha valahol harangra volt szükség, oda települtek az iparosok, jó agyaglelőhelyet kerestek, ellátták egy nagyobb környéken a munkát, majd odébbálltak. A nyersanyaglelőhely azért fontos, mert a harangöntéshez, az öntőformák elkészítéséhez kitűnő minőségű, mészes, finomszemcsés agyagra van szükség. Valahol azt olvastam, hogy Magyarországon ilyen csak két helyen található, Solymáron és Örbottyánban. A mester ezt cáfolja. „Nagyon sokféle jó agyag van a világon, nálunk Magyarországon is.”

Gombos Miklós Budapesten született, 1953-ban, egy régi harangöntő dinasztia sarjaként. Nagypapja a párizsi vilákiállításon több díjat is nyert.

Édesapjától, Gombos Lajostól leste el a szakmai fogásokat, akinek műhelyét az 1950-es években felszámolták. Az „öntőde” csak a hatvanas években működhetett újra. A fiatalabb mester 1974-től 1985-ig dolgozott édesapja védőszárnyai alatt. Akkor, amikor a harangöntéshez szükséges lakatos és öntő „mellék- és fő szakmákból” mestervizsgát tett, önálló műhelyt nyitott. Korábban, mivel nem vették fel öntőnek, kitanulta a lakatos szakmát is.

Egy harangöntőnek egy személyben mérnöknek, fazekasnak, szobrásznak, esztergályosnak, ötvösnek, kohásznak és zenésznek kell lennie. Az Örbottyánban élő Gombos Miklós, aki **hagyományos harangok, harangjátékok, különleges harangtartó és „elektromosítható” lengőszerkezetek** készítésével és helyszíni szerelésével foglalkozik, személyében testesíti meg a „nagybetűs Mestert”. Felesége pedagógus. Egy fiúgyermekük van, aki a Szent István Egyetem Vállalkozásszervező tagozatán tanul, de idővel – és ebben apja is reménykedik – talán ő is követi a családi hagyományt. A legény, Ferenc, aki időközben „befutott”, büszkén mutatja első művét, egy húszkilós, oldalán a hegedű „f” lyukaihoz hasonló, szabályos nyílásokkal ellátott, csinos kis harangocskát. Meg is szólaltatja. Gyönyörű „a” hangon zeng.

Gombos Miklós édesapja, Lajos bácsi, nevelőapjától, Szlezák Lászlótól tanulta a mesterséget. A családnak a század derekán száz embert foglalkoztató műhelye volt Budapesten, ahol mintegy ötezer harangot öntöttek, szinte az egész világ számára.

A háború előtt még négy harangöntő dolgozott az országban, ám mire eljött a béke, mind tönkrementek, egyedül Szlezák László folytatta a mesterséget.

Gombos Lajost, Miklós édesapját a harangok hangja fogta meg, ami fia szerint is gyönyörű zene. „Több ezer éves szakma ez, s csak a saját tapasztalat segít” – vallja az aranykoszorús mester. „Egy fél élet kell ahhoz, hogy az ember megtanulja a harangkészítés titkait.”

Lajos bácsi és fia, Miklós a legtöbb harangot megismeri hangjáról. A Gombos-harangok neve gyakran megegyezik a helység védőszentjének, Szent Annának vagy Szent Józsefnek a nevével. A hagyománynak megfelelően ugyanilyen keresztnevével helybeli lakos kondítja meg őket először. Miklós is fontosnak tartja a kész harang hangjának az ellenőrzését. A harangot vagy bizonyos hangzás alapján rendelik meg tőlük, vagy a már meglévőhöz kell hangolniuk. A megkonduló hang három hangtartományból áll össze: **alap-, közép- és felhangból**. Ezekről függ, milyen hangon szól. A harang hangját hangtani törvények szerint határozzák meg. Az alsó átmérő nagyobbitásával a hang mélyebb, kisebbitésével pedig magasabb lesz.

A harangöntők ma is egy gödörbe eresztik az előkészített **öntőformát**, aztán az izzó bronzot két lyukon keresztül beleengedik. De csak akkor, ha megfelelő a légnyomás, a légáramlat, a hőmérséklet, a páratartalom, vagyis, ha ideális **öntőidő** van. A szép jelenet mindössze néhány percig tart, ezt követi a felemelő látvány, amikor a gödörből **csigával** kisegítik az újdonsült harangot. A Gombos-féle forma egyéni. Miklós mindegyik munkáját megismerné. Nagy az izgalom, mikor a mester, remegő kézzel, szólamra bírja a harangot, ekkor dől el, mit ért a befektetett munka. A rossz harangot ugyanis kénytelenek összetörni.

Az **öntőminta** három részből áll. Elsőként a harang belső alakjának megfelelő **magot** készítenek el, úgy, hogy felületét fagyvú, viasz és grafit keverékkel vonják be, hogy először az **álharang**, majd az igazi könnyen leválasztható legyen róla. A **harangköpeny** alakjának megfelelő, úgynevezett álharangot tűzálló anyagból, **sablon** segítségével hozzák létre. A magot kis harangok esetén agyagból, nagyobbaknál téglából készítik. Az álharang a fémharang pontos mása, amelyre kiszáradás után kerülnek rá a viaszból készült díszek, a megrendelő kívánásának megfelelő szöveg, a harangöntő mester neve, és erre viszik fel ecsettel az ún. **finomzsír** ré-

tegeket. Az álharang elkészülte után a mag belsejében faszénnel tüzet raknak, és a harangmagot kiszárítják. A felületen alakítják ki a kész harang negatív lenyomatát tartalmazó köpenyt. Az összedolgozott öntőminta alá – hogy jól kiszárást – ismételten tüzet raknak. A viaszminták – nyomot hagyva – beszivárognak az agyagba. A köpenyre **vasabroncsokat** és **emelőhorgokat** szerelnek, hogy kiszárítása után fel tudják emelni. A **szárítás kiégetéssel** történik 800-900 fokon. Ezután **daruval** vagy **emelőcsigával** emelik fel a köpenyt.

Eltávolítják az álharangot. Kitisztítják az agyagköpeny belsejét, főleg a díszítések helyét, grafitos maszszával ismét átdolgozzák a mag felületét, és kijavítják az esetleges hibákat. Végül az **öntögödörben** összeszerelik az öntőmintát, a köpenyt visszahelyezik a mag fölé, és az így keletkezett **harangürbe** öntik a megolvasztott, 1150 fokos bronzot. A beömlő **fej** speciális kialakítású, amelyet a **beömlő** és a **gázvezető nyílásokon** túl úgy készítenek el, hogy vele együtt a **harang felfüggesztő elemét** és az **ütőszerkezet furatát** is kialakítják.

A nyílásokat ideiglenesen bedugaszolják, hogy ne kerüljön szennyező anyag beléjük. Betapasztják az összeillesztett részeket. Az öntögödörbe helyezett mintát betemetik száraz homokkal, és jól megdöngölik.

Amikor az öntőmintákat betemették és bedöngölték, az **öntőcsatornákat** alakítják ki. A csatornának van egy fő ága, amelyből – ha egyszerre több harangot is öntenek – minden öntőmintához elágazások vezetnek. Az olvadt bronz útját a csatornában **terelőlemezekkel** irányítják. Nyitják-zárják az elágazásokat. A téglából készült csatornának lejtése van, hogy az **olvadék** a legmegfelelőbb sebességgel jusson el az **öntőfej beömlőnyílásáig**. A **téglacsatornát grafitos agyagmasszával** kenik ki, jól **kiszárítják**, és **előmelegítik**, hogy a forró bronz ne hideg közeggel érintkezzen, így nem fröcsköl, és nem nagyon hűl le.

A harangöntés sokféle munkafázisa közül az **öntés** a leglátványosabb. Most abban gyönyörködhetünk, amikor Gombos Miklós öntőmester megfelelőnek tartja az **olvadék** hőmérsékletét, kiveszi a **tégelyből** a **hőmérő szondáját**, és keveréssel átdolgozza az anyagot. Utána eltávolítja az olvadék tetején összegyűlt salakot. Ez a művelet még védőruhában és maszokban is nagyon nehéz, mert a tégely mellett több száz fok a hőmérséklet. A műhelyben a mestert négy-öt munkaruhás, kámzsás „barát”, munkatársai „táncolják” körül. Összeforrott csapat, mindenki parancs, utasítás nélkül is tudja a dolgát. Az öntőcsatornát tisztára porszívózzák, mert semmiféle szennyeződés nem kerülhet bele, majd **lángszórával** melegítik. A „szerzetesek feje”, „Miklós atya” – a régi hagyományok szellemében – imára kulcsolja kezét, és Isten áldását kéri a munkára.

Az öntés után az öntőcsatornában és az öntőfejekben maradt bronzot homokkal betakarják. Most, amikor egyetlen – egy tizenöt mázsás – harangot öntenek, csak egy öntőcsatornában folyik ez a hatalmas tömeg a mintába.

Két-három nap, a folyékony fém teljes megszilárdulása után megkezdik a harang **kibontását** az öntőmintából. Először mindig a belső magot távolítják el, mert így akkor a harang belső felülete kezd először hűlni, **befelé szigorodik**, ezáltal ki van zárva annak a lehetősége, hogy a harang megrepedjen.

A belső mag eltávolítása után „**pajszerrel**”, **feszítévással** és **csákánnyal** lefejtik az agyagköpenyt. Ez a munka nagy fizikai erőt igényel. Közben kovácsolják a harang speciális **felfogó csavarjait**, de van olyan elem, amelyet **esztergálással** alakítanak ki. Készül a **tartó- és lengető szerkezet** is. A műhelyben látható egy kész harang, amelyre már a **felfogó szerkezetet** is rászerelték.

A harang **testét** óvatosan tisztítják, nehogy a finom díszítések megsérüljenek, majd **köszörüléssel, reszeléssel, csiszolással** alakítják fényesre, simára. Most is éppen egy „korpust pucolnak” az udvaron nagy nyomású homokszemesés vízszugárral.

A kész alkotást felhúzzák a **próbaállványra**, és beállítják a **lengető csapok csapágyszását**.

A harang **verőjét** vagy „**szívét**” korábban kovácsoltvasból készítették. Gombosék **öntött gombütökökkel** látják el az általuk készített harangokat. Egy, a most öntöttnek a nagyságával megegyező „bimm-bamm” ütőszerkezete körülbelül nyolcvan kilogramm súlyú. A felhúzás után az **ütőszerkezetet** is beszerelik, és ezzel elérkezett a rég várt pillanat, a megszólaltatás ideje.

A harangnak az a része, bocsátja ki az **alaphangot**, ahol az ütő éri, míg a test többi része a megannyi **felhangot**. Már a XV. század végére megjelent a kiváló mestereknél a máig használatos alak, amelynél a test különböző részein keletkezett felhangok összecsengenek az alaphanggal. A szakmáját kiválóan értő Gombos Miklós saját szabvány szerint készült harangjainak méretei (alsó, felső átmérő, magasság, falvastagság, súly) bármekkorák legyenek is, arányban vannak egymással.

A nagy német költő, Friedrich Schiller, aki ódát zeng a harangöntésről, a mesterek és kezük, a manus humana, a teremtő emberi kéz dicsőségét éneklé meg.

„Mit kezünk az akna-homályban / Tűz erejével alkot itt, / A harangtorony magasában / Majd mirőlunk tanúskodik. / Fennmarad a jövő napokra. / Hangja sokak fülébe hat.”

Jámbor Aliz Laura

CSO SZE-HI: *A törpe*
Nyitott Könyvműhely, Budapest 2008.

„Születése után minden ember legalább egyszer kiüvölti magából a saját kimondhatatlan fájdalomát. A történelem nem más, mint az így összegyűlt megfejthetetlen üvöltések. *A törpe* az én mérhetetlen fájdalomomból fakadó megfejthetetlen üvöltésem” – mondta egyszer Cso Sze-hi. S ez valóban így van, a regény szerzője „üvöltésével” megpróbálja felhívni a figyelmet a koreai gazdasági csoda mögött húzódó valóságra: a munkásréteg életére, melynek „*minden egyes napja kivétel nélkül borzalmas*” (69. o.), melyben elsorvadnak az álmok, az eszmék és a remények, s ahol ezek helyét a közöny, az üldözöttség, a tanácstalanság és a fenyegetettség állandó érzete veszi át.

Nem teljesen idegen ez a léthelyzet a magyar olvasók számára. Ahogy a '70-es évek Dél-Koreájában Pák Dzsang-hi, úgy Magyarországon Kádár próbálta a gazdasági fejlődés álarca mögé rejtve legitimizálni diktatórikus hatalmát. Az állítólagos jólét és az életszínvonal „magasan” tartása valójában mindkét országban a társadalmi különbségek fokozódásához, a lakosság önkiszákmányolásához, a deviáns magatartásformák (válás, alkoholizmus, öngyilkosság) térnyeréséhez, egészségügyi romláshoz, munkanélküliséghez vezetett. Az egyre embertelenebbé váló életkörülmények, az élhetőbb élet utáni vágyakozás vált a kor irodalmi alkotásainak központi témájává. A cenzúra miatt létrejött egy sajtóságos írói beszédhang, elsődleges szerepet kaptak a burkolt gúnyba, iróniába ágyazott szimbólumok és allegóriák (pl. Sánta Ferenc, Déry Tibor művei).

Az újra és újra felbukkanó szereplők, szimbólumok és motívumok válnak szövegformáló erővé *A törpében* is. A könyv valójában tizenkét egymás után fűzött novella, melyek bár önállóan is olvashatók, mégis együtt, egymásra hatva hozzák létre a korabeli Dél-Korea kegyetlen világának történetét. Az egymástól akár függetleníthető elbeszéléseket a szereplők, a szimbólumok, a kulcsmotívumok és gyakran egyes szövegrészek szó szerinti ismétlődése tartja össze.

A legfontosabb és legösszetettebb jelkép a címadó törpe, mely a műben személynévként és köznévként is megjelenik. Törpe alakjával *A kés éle* című novellában találkozunk először, ezt követően – ha csak említés szintjén is – szinte mindegyik elbeszélésben felbukkan. Ebből már következtethetünk arra, hogy jelentése túlmutat a szó pusztá jelentésén (tehát azon, hogy Törpe „*száztizenhét centi volt és harminckét kiló*” 119. o.). Ezt a feltevést megerősíti a már említett novella szereplőjének, Sin-ének egy gondolata: „*Apró törpék vagyunk. Törpék.*” (46. o.) Törpe élete tehát nem egy ember életét jeleníti meg, és sorsa nem egy ember sorsa: alakjában a nyomorúságos körülmények között élő, a túlélésért küzdő, elidegenedett emberek létformája sűrűsödik össze. Ide köthető Púpos és Kacskaaláb alakja is, náluk a szerző külső, látható jegyek által teszi hangsúlyosabbá a lelki megcsontottságot. Szintén ebbe a jelentéskörbe kapcsolódnak be a féreg-, illetve ennek változatai, a bogár-, a poloskahasonlatok és -metaforák. Ezek hol mások Törpéhez való viszonyulását („*A férfi úgy bánt Törpével, mint egy féreggel*” 45. o.). „*Egy bogárra emlékeztet*”; „*Nem poloska volt, hanem emberi lény*” 164. o.), hol a „törpeszereplők” nyomorúságát fejezik ki („*Törpe kettőt fordult, aztán összehúzódott, mint egy hernyó*” 46. o. „*feküdtem az oldalamon, mint egy sebesült féreg*” 129. o.).

Létüket állandóan fenyegető, beárnyékoló tényezőként jelenik meg a téglagyár kéményének motívuma, mely a felettük álló hatalmat, a gyártulajdonosi réteget, a gépeket jelképezi és az embertelen munkát, amelytől megélhetésük függ. Erre utalnak az olyan szövegrészek, mint: „*A téglagyár kéménye ugyanis túl magasra mered ahhoz, hogy békésen alhassanak.*” (44. o.) „*A*

téglagyár magas kéményének árnyéka ferdén nyúlt át a házunkat körülvevő cementfalon, és befedte kis udvarunkat” (71. o.). Jelképes Törpe halála is: holttestét a kémény lebontásakor találják meg, belezuhan.

Az ebből a fenyegetettségből való kiutat jelképezi a Hold-szimbólum, illetve az ehhez társuló motívumok: földön kívüliek, úrutazás (fejezetcím is), A világ tízezer év múlva című könyv. Ez utóbbi Dzsi-szápon keresztül Törpéhez, az ő elsőszülött fiához, Jang-szuhoz és a gazdag réteghez tartozó Jun-hóhoz is eljut. Ez a könyv tartalmazza azt az eszmét, amely eljuttatja őket a társadalmi igazságtalanság felismeréséig. A felismerésig, hogy „*a Hold egy tiszta világ, a Föld pedig egy tisztátalan világ*” (56. o.), hogy „*Borzalmas, ami a Földön folyik*”, mert „*az időt abszurd módon elpazaroljuk; az ígéreteket és az esküket megszegik, és az imádságok sem nyernek meghallgatást. A könnyek hasztalanul hullnak, a szívek le vannak sújtva, és a vágyak sem válnak valóra. A legborzalmasabb pedig az általunk táplált gondolatok miatt átélt szenvedés.*” (57. o.) Jelképes, hogy Törpe felmászik a téglagyár kéményére, ahonnan látszólag csak egy karnyújtásnyira van a Hold, és belezuhan a kéménybe. Ez az utóbbi idézet alapján úgy értelmezhető, hogy Törpe a számára eléréktelenedett, dehumanizálódott létből (kémény) való menekülésre vágyott, tisztában volt vele, hogy létezhet egy boldogabb, élhetőbb világ (Hold), ami azonban számára elérhetetlen marad, és éppen a megvalósíthatatlanság, a be nem teljesülés tudatába hal bele.

Jun-ho szemszögéből a Hold-motívum más értelmet nyer. A saját létformájától megundorodott fiú az öngyilkosságba akar menekülni. Ő a Holdat egyfajta másvilágnak tekinti, az életet gátként, akadályként fogja fel álmai megvalósításában. Nézetei szerint tehát a boldogság csak a halál után érhető el. Ezt igazolhatja a következő szövegrész is: „*Sok tennivalóm van a Holdon. Itt nem tudok semmit megvalósítani.*” (67. o.)

A kötet első novellájában a matematikatanár feltesz egy kérdést: Ha egy kémény tisztítása után két fiú közül az egyik arca kormos, a másiké tiszta, melyik fogja megmosni az arcát? S a válasz így hangzik: „*A két fiú együtt, egyazon kéményt tisztította, így tehát lehetetlen, hogy egyiküknek tiszta, másikuknak piszkos legyen az arca.*” (8. o.) A Hold-jelképhez hasonlóan tehát a kéménymotívumhoz is társítható egy másik jelentés. Az ugyanebben a novellában megjelenő Möbius-szalag és a kötet vége felé található Klein-kancsó motívumával együtt szimbólumrendszer alkot. A már említett tanár elmagyarázza, hogy a Möbius-szalag egy olyan felület, amelyen nem tudjuk megkülönböztetni a külsőt a belsőtől vagy a belsőt a külsőtől. A Klein-kancsó ennek egyfajta „térbeli” változata: „*egy olyan zárt tér, amelynek nincs külseje és belseje*” (239. o.). Ezek a motívumok a novelláskötet hangsúlyos helyein szerepelnek (első novella), illetve címadók (*A Möbius-szalag, A Klein-kancsó*). Így feltételezhető, hogy a kötet egészére kiható szimbólumrendszerrel van szó, amely az eddig feltárt jelentésrétegekbe beleillesztve azt jelentené, hogy a társadalmi csoportoknak egy a célja („ugyanazt a kéményt tisztítják”), ebből kifolyólag nem lehet különbséget tenni közöttük, a különbség csak látszat. Ez azonban csak elmélet, és a valóságban nem így működik, ahogy erre Jang-szu is rájön: „*Az üvegben a belső pont a külső, és a külső pont a belső. Mivel nincs külső és belső, nem mondhatjuk, hogy zárt a belseje, valójában itt nincs értelme annak, hogy zárt tér. Az üveg falát követve ki lehet jutni belőle. Tehát ebben a világban a zárt tér csupán illúzió, semmi több.*” (242. o.) A sokat emlegetett társadalmi egyenlőség tehát nem létezik.

A már említett szimbólumok mellett az álom motívuma az, amely a legerőteljesebben összetartja a különálló novellákat. Többször előfordul, hogy a szereplők előre megálmodják, mi fog történni egy másik szereplővel (pl. Jun-ho azt álmodta, hogy „*Törpe felmászott a téglagyár kéményére, és onnan eldobott egy papírrepülő*” (57. o.); Jang-szu anyja azt álmodta, hogy fiát letartóztatták, mert Szoulban megölt egy magas rangú embert). Az álom nem mindig csak a

múltbéli események lecsapódásaként van jelen (bár erre is van példa: Jang-szu álma Törpéről, aki egy zöld színű, rozsdás, öblös rézkanalat vonszol (179–180. o.); Kjang-hun álma a tüskés halakról (285. o.)), hanem jóslatként is megjelenik, és hidat képez a szereplők, s így a novellák között is.

Ezek a szimbólumok egyrészt burkoltabbá teszik, másrészt egyetemessé tágtják azt a társadalomkritikát, amelyet Cso Sze-hi az 1970-es évek Dél-Koreájáról kíván adni. Hiszen Törpe, illetve a „törpék” nem természetükből adódóan képtelenek megtalálni a helyüket a társadalomban, valójában a társadalom nem szolgáltat számukra megfelelő körülményeket az emberséges élethez: „*Apa [Törpe] szorgalmasan dolgozott. De a kitartó munka dacára is elveszítette a jogát arra, hogy emberi lényként élhessen. Ezért élete vége felé már neheztelt arra a korra, amelyben élt. E kor egyik jellegzetessége abban állt, hogy előírta a kötelességeket anélkül, hogy elismerte volna a jogokat.*” (193–194. o.) Ennek ellenére kevesen emelik fel a szavukat az őket ért igazságtalanságokkal szemben. Egyrészt félnek attól, hogy ha megteszik, elvesztik a munkájukat, amely a megélhetésüket vagy – ahogy a szerző fogalmaz – a túlélésüket biztosítja. Másrészt mivel emiatt állandó fenyegetettségben élnek, csak akkor döbbennek rá helyzetük kilátástalanságára, amikor valami olyasmi történik, ami még ezt a megszokott veszélyérzetet is meghaladja (pl. a szélirány változása okozta szmog Üngáng felett). A társadalom vezető rétegei ezt kihasználva a dolgozókat „*egy kísérletnek vetették alá, hogy kiderüljön, milyen mértékben tudnak alkalmazkodni, ha biológiai ritmusukat fájdalmasan megzavarják, és mi az, amitől már kóros tüneteket mutatnak.*” (47. o.) A „*kóros tünetek*” elől sokan menekülnek az alkohol nyújtotta más tudatállapotba és az öngyilkosságba, s csak néhányan próbálnak meg a fennálló helyzetben gyökeresen változtatni. Így tesz Törpe idősebb fia, Jang-szu is, azonban az ő álma is meghiúsul, mert végül egyedül cselekszik.

Pedig a szembenálló, gazdag társadalmi rétegnek is vannak tagjai, akik felfigyelnek a munkások alacsony életszínvonalára: Jun-ho és Kjang-hun. Ők azonban túlzottan el vannak foglalva a saját problémáikkal, a rájuk nehezedő apai elvárásoknak képtelenek megfelelni, és ezáltal torzul a személyiségük. Jun-ho öngyilkossággal próbálkozik, de nincs elég bátorsága; Kjang-hun pedig meghasonlik önmagával: a munkásokkal szimpatizáló, Jang-szu gyilkosságának indítékát is megértő, érzékeny személyiségét elnyomja egy új énnel, ami a gyárvezetők mentalitásának jegyeit viseli magán. Éppen ezért a társadalom egyik fele sem képes ténylegesen tenni bármit is az általa képviselt eszmékért. A szerző „*paralízisnek*” (143. o.) nevezi ezt a jelenséget, a társadalom legnagyobb hibájának a problémák fel nem ismerését és az összefogásra való képtelenséget tekinti.

Cso Sze-hi az emberek nyomorúságában, kiszolgáltatottságában és a paralízisben rejlő tragikumot érzékletesen rajzolja meg tömör, egyszerűségere törő mondataival, melyek a hosszabb gondolatmenetekkel váltakozva zaklatottabbá teszik az elbeszéléseket. Gyakran él a gúny és az ironia eszközével (Boldogság körzetnek, Éden kerületnek kereszteli a nyomornegyedeket; „*...az ő kis családjuk szerényen élt a nagyobb fizetésből, míg a másik férfi nagyobb családjá tékozló módon élt a kisebb fizetésből. Érthetetlen dolog*” 30–31. o.); a nézőpontok, a múlt és a jelen sűrű változtatásával, az asszociatív szövegmondással (az *Istennek is van hibája* c. elbeszélésben teljesedik ki) érdekesebbé, ismétlésekkel, egyes szövegrészletek újbóli, szó szerinti beemelésével könnyebben érthetővé teszi a történeteket.

S noha a kötet novelláinak olvasása közben ez nem jellemző, mégis valamiféle reménykedéssel fejezzük be a könyvet. Hiszen az nem lehet véletlen, hogy egy szentjánosbogár életben tudott maradni, és Törpe is talán üzeni akart valamit az útjára indított papírrepülővel.

Cserjés Katalin

A műelemzés: nyomozás és felfedezés

Jó kérdéssel az értő műmegközelítés felé.

Szövegolvasási („jó”) gyakorlat:

gondolkodás-módszertani tréning és rejtvényfejtés

A zárt és a nyitott műalkotásról

Mielőtt a választott szövegelemzési gyakorlat bemutatásához, modellezéséhez kezdenék, szeretném felidézni azt az aprócska pedagógiai helyzetet, melybe hajdan, kezdő egyetemi oktatóként kerültem. Az óra tárgya akkor is szövegelemzési gyakorlat volt, de egy út kezdetén jártam még, szükségesnek tartottam, hogy a nálamnál még nem oly sokkal fiatalabb diákok előtt megindokoljam módszerválasztásomat: lassú, halk és figyelmes munka, ha tetszik, „*némi grammatikai aprómunkától*” sem idegenkedve, jó kérdésfelvetések által jutni előbbre.

Azt fejtegettem azon az órán, hogy én a műalkotást, legyen az írott szöveg, vers vagy próza, de legyen akár érdeklődésem pár-csillagzata: festmény – zárt világnak látom. *Kavics*nak, mely szépséges és cizellált, mintázott és finom fogású kívülről, de elutasító, nem mutatja belsejét, nem adja történetét.

Tudom ugyan, hogy Foucault és Umberto Eco óta a műalkotás nyitott, s hogy e nyitottság legalábbis kétféjű: az értelmezési horizontok lezárhatatlansága, a *significancé* miatt; de épp ennyire a befogadó folytonosan változó volta, örökkön alakuló, koronként másuló értelmezői magatartása okán is. De mégis, hangoztattam akkor, az én számomra bizonyos szempontból zárt a mű, igen, mert be kell ismernem: *kétségbeesett olvasó* vagyok.

Mindennél a világon az olvasást (és a festmények nézegetését) szeretem legjobban, hosszú évek óta képzett, gyakorlott, ún. hivatásos olvasó vagyok, és mégis: kétségbeesett. Vajon sikerül-e a megértés, a szöveg háló magába fogad, vagy kiteszt; képes leszek-e a csakis ez egyetlen szövegműhöz vezető értelmezői út megelégsére? Örök kétely, örök próbálkozás. A műelemzés, mivel a mű valóban nyitott: maga a végtelen szabadság. Csupán egy dolog szab néki korlátokat, s ez: magának a szövegnek a törvényszerűségei, paraméterei, melyeknek ellentmondva, jóvátehetetlenül elvetem az irányt. Ezért a kétségbeesés; ezért a „zárt mű”.

A műalkotást így tehát, metaforát választva, egy *kavics*hoz hasonlítottam azon a hajdanvolt órán, s ecsetelni kezdtem a felbontás, beléhatolás, felnyitás lépéseit a logikusan átgondolt, jól feltett (tanári) kérdések által. Egy fiatal ember jelentkezett, és a legnagyobb udvariasság mellett jelezte metafora-helyesbítő szándékát. A kavicsot felnyitni nem lehet, belé hatolni pedig csak akkor tudunk, ha összetörjük... Talán inkább a *dió*, mondta az a hallgató, a dió tehát, melynek ékes, ízes, rovátkolt gazdag magját kemény, de felnyitható kéreg, héj fedi. Ezt a héjat már valóban lehet, s érdemes feszegetni – kérdéseimmel, ha tetszik.

El kellett fogadnom érvelését. A fiatal embert Szilasi Lászlónak hívták, akkor negyedéves bölcsész volt. A *kétségbeesett olvasó* státuszának elfoglalásában pedig később társra leltem Ötvös Péter régi magyaros kollégám személyében.

Amit e lapokon „jó gyakorlatként” be szeretnék mutatni, a logikus, következetes, tiszta gondolkodáson s helyesen feltett kérdéseken alapuló, fegyelmezett, lépésekben előrehaladó műmegközelítési kísérletre kíván példa lenni. S céljaul tüzi ki a kedvcsináló kalandosságot, ha akarom, meglepetést, meghökkenést is. Nemes játék, megnyitás és beléhatolás egy költeménybe, s Ottlik tanácsát fogadjuk el, mikor így merészkedünk: „*Csináld vele, amit akarsz, édes Öregem!*”

HívoK más tekintélyt is. Földényi F. Lászlótól idézek:

„[...] egy alkotásról alighanem az alkotói folyamatba való bekapcsolódás révén lehet valóban autentikusan beszélni. Klímó eljárása tanító példa is: ahhoz, hogy egy művet értelmezni tudjunk, azt mindenekelőtt saját magunkra kell vonatkoztatni – vagyis végletesen elfogultnak, személyesnek kell lenni –, s annak veszélyét is vállalni kell, hogy a művet átmenetileg akár meg is semmisítjük. Mint e sorozat képei mutatják: az eltörlés, a kitörlés, rongálás, azaz a tagadás során többet tudunk meg a műről, mintha a róla szóló pozitív kijelentéseket halmoznánk egymásra. Ezekből értelmezés helyett egy síremlék jön létre; az eretnekgyanus tagadás viszont szenvedélyesen élet- és művészetpárti.”

(Földényi F. László: A testet öltött festmény. Látogatások műtermekben. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1998, 180.)

S most belekezdek kérdés- és rejtvényfejtés-alapú műmegközelítési gyakorlatom bemutatásába: kalandra fel, s Kassákkal szólva: „Míndig tovább!”

Versfelismerési kísérlet egyetlen versszakból

Dolgozatom olvasóinak talán szórakoztatóbb lesz, ha őket sem avatom be a költeményegész titkába: haladjanak ők is párhuzamosan a megtudás lépcsőfokain az osztállyal együtt!

A gyakorlatot 12. osztályba szánom, nem sokkal érettségi előtt.

Hogy a módszer, melyet kollégáimnak tanácsolni szeretnék, jól látszódjék, teljesen szét kell szednem gondolatmenetemet kérdés-feleletre, az olvasás ezáltal bizonyosan fárasztóbb, féltő, unalmasabb is lesz.

Az osztálynak (diákcsoportnak) kiosztom a fénymásolt versszakot, még jobb, ha szép lassan lediktálom – így írás által máris megkezdődik a munka a szövegen: ismerkedés, ízelelés és birtokba vétel.

*S e világ muzsikált, halkan zizegve, lágyan,
mint futó szél a tó vizén,
vagy mint a mag, melyet a gabonaszitában
ütemre forgat a legény.*

Udvariasan megkérdem diákjaimtól, hogy felismerik-e a versszakot, ismerik-e a költeményt, melyből származik. A tanulók törik a fejüket, magukban tippelnek, kombinálnak, szeretnének megfelelni vélt elvárásaimnak. Nem is sejtik, hogy ez esetben jobban örülök a nemtudásnak: az én gyakorlatom malmára hajtják a vizet. Eddigi próbálkozásaim során egyetlen egyszer fordult elő, hogy valaki felismerte a költeményt. Kiderült, még alsó tagozatban ajánlotta neki magyartanára szavalóversenyre, szabadon választottként. Bármenyre mehökkentő volt is, el kellett hinnem. S mivel a tanuló rögtön büszkén ki is vágta a címet – leleplezett, s oda lett a gyakorlatom, törhettem máson a fejem.

Legtöbbször azonban ismeretlennek találják a diákok a négy sort, s folytathatjuk tovább a gondolkodást. Látszólag versfelismerési gyakorlatot végzünk, igényében mégis jóval többet annál, most még nem sejtik. Pironkodnak hiányosságuk miatt, de maguk sem tudják, szégyen-e ez; hisz oly sok az ismeretlen szöveg – annival több, mint az ismerős...

A négy sor ízeletése befejeződni látszik. Még elidőzünk kissé a sortördelésen és a vesszőkítételen (ne feledjük, a költemény minden eleme arkhimédészi pont, így a kitett vagy elhagyott írásjelek is), de a diákok várják, mi sül ki ebből a nem túl izgalmas versszakból, merre lépünk tovább.

Most megmondom nekik, hogy a költeményt, melynek strófáját maguk előtt látják, valamennyien ismerik, tanulták – tanultuk, fogadják el ezt igazságként. Látom rajtuk, hogy kételkednek, mert a versszak szavai egyenként vagy szó szerkezetben ismerősek ugyan, de így együtt rébuszként merednek rájuk, s én ennek ellenére képes vagyok azt állítani, hogy nem is kicsiny időt vesztegettünk e versre, s hogy a költemény körüli vitába annak idején valamennyien beleszóltak.

Most már intenzívebb az érdeklődés, s jöhet a következő kérdés.

Mi módon tartják elképzelhetőnek, hogy létezhet vers, melyet ismernek, s mégis, egy bizonyos strófáját képtelenek visszaidézni? Többféle válasz születik: biztosan a költemény valamely más szegmense ragadta meg őket az órai elemzés során, s e rész most blokkolja memóriájukat; talán hosszú költeményről van szó, melyben lenyél, melyben észrevételül el tud bújni egy versszak; bizonyosan nem az első strófaról van szó: azt, akár lényeges, akár felvezető csupán – megjegyzi az olvasó. Mindhárom válasz jó; mindhárom válasz igaz a mi helyzetünkre is.

Hány versszakos költeményt képzelünk el? Megítélésük szerint milyen hosszú az a vers, melyben már el tud tűnni egy négysoros strófa? Válaszuk bölcs és önkritikus: tíz-tizenkét versszak elegendő a strófa-vesztéshez, nem kell a *Szigeti veszedelmet*, de még egy Arany-balladát sem ideképzelnem. Első versszak tehát nem lehet a lediktált négy sor; talán utolsó? Jelentésénél, hangulati-érzelmi lekerekítettségénél, képszerűségénél fogva ez inkább elképzelhető, de a befogadás-lélektan és memória fent érintett törvényszerűségeit figyelembe véve: aligha. Az utolsó versszakokra is szoktunk emlékezni. Egy versbelső strófa áll előttünk.

Kezdjük hát meg versfelismerő munkánkat, a *nyomozást és felfedezést* e belső versszakon: mi áll előtte, utána; mi lehet a költemény maga?

A kérdés megválaszolásához, értelemszerűen, azzal kell dolgoznunk, amink van: meglévő négy sorunkkal. Mint cseppben a tenger, e mikróban benne van az egész vers, ebből kell tudnunk kibontani. Mely eleme(i) azok e strófának, melyek par excellence lehetővé teszik, hogy belőle/általa a vers egészre következtethessünk? Ha diktáltam (s nem fénymásoltam) a négy sort, a hallás (vagy kapkodó kiejtésem) pontatlansága miatt az *e világ* helyett írhattak a diákok *a világot* –, s már oda is veszett a kombinálás és nyomolvasás lehetősége. Az *e* mutató névmás visszaütő szövegteni kapcsolóelem, bizodalmat kelt, hogy amit versszakunk felett olvasok majd a vers egészben, az e mostani strófa kifejtése, benne minden *ezt a világot* írja le. Azt tehát, amit a mi strófánk képpel szemléltet. (Ha *a világ* állna szakaszunkban, úgy fenti kombinálási lehetőség elveszne: a nagyvilágról kapnánk ez esetben érzékletes – és szubjektív – képet.) Mindenekelőtt e szövegteni grammatikai kapcsolóelem jogosít tehát fel a továbbgondolkodásra.

Milyen hát e (keresett) világ, melyet strófánk megfest? Mit tartalmaz e versszak? Nem könnyű kérdés, s a kérdést (érthetően) megfogalmazni sem könnyű. A remélt válasz: a strófa két részletező hasonlatot tartalmaz, melyek „e világ” muzsikálását hivatottak megérzékíteni. Ha a két hasonlatot megvizsgáljuk, azok nem egyértelműen *hasonlítanak* egymásra. Az egyik *e világ* muzsikálását a tavon futó szélhez hasonlítja; a másik a gabonaszitában forgatott maghoz. Kérdés most már, miben rokon a tó vizén elfutó szél s a magok a szitában. Mozog mindkettő: finom, folytonos, szünni nem akaró, sok apró elem egybefonódásából, egybeépüléséből, keveredéséből összeálló *mozgás* jellemzi egyiket, s másikat is. Ilyen *világot* keresünk tehát: bolygó, bozsgó, örökkön mozgó, halkan muzsikáló, eleven, élő világot.

Ezt a szálát (vizsgálódásunk fő vonalát, *e világ* keresését) kis időre elhagyjuk, pihentetjük, s mivel *a változatosság gyönyörködtet*, átmenetileg más szólamba fogunk.

Nem ismertük ugyan még fel a költeményt, nem tudjuk, ki írta, de a négy sor beszédes: mikor keletkezhetett? Milyen stílus(ok)hoz tartozik? Magyar a szerző, vagy fordítást olvasunk? Három fenti kérdés közül melyik a legkönnyebben, s melyik a legnehezebben megválaszolható? Hamar kiderül, hogy az első két kérdés összefügg, s hogy igen, ezekre valamifajta választ, álláspontot egy irodalmi érzékkel s némi műveltséggel rendelkezőnek kell tudnia adni.

A műfordítás felismerése azonban szinte lehetetlennek látszik, kérem, hogy soroljanak a diákok olyan szövegeket a tanult külföldi alkotók közül, ahol eldönthetetlennek ítélik az idegenség megállapítását, s olyan magyarokat, akik akár külföldiek is lehetnének. Mégis, kérdezem, gondolatmenetünk e pontján magyar vagy idegen ajkú szövegnek érzik vizsgált sorainkat. Nagy valószínűséggel tanulóim a magyar mellett fognak szavazni, indokaik pedig a következők lesznek: a *legény* szó használata; a paraszti munkára, földműves (alföldi) ténykedésre való utalás; a *gabonaszita* mint mezőgazdasági szakszó a magyar népies hagyományba illeszti számukra a verset, ösztönösen. Érdemes azt is tudatosítani, hogy e három „magyarságbizonyíték” mennyire más-más, s milyen szövegvonásokból áll elő (egy népnyelvi eredetét erősen őrző szó (*legény*); egy szakszó (*gabonaszita*) stb., hogy százszázalékos érvek-e ezek a költemény hazai volta mellett).

Fenti gondolatfűzések nyomán a diákok a verset valószínűleg Arany János, Petőfi s a népiesség körébe sorolják majd, ügyesebbek későbbre, a kései Aranyhoz, netán Vajda János neve hangzik még el. Előfordulhat reményeim szerint, hogy lesz, aki átjuttatja versünket a 20. századba, és stílusirányzatként az impresszionizmust nevezi meg. Népies realizmus, finom utóromantika (ha ilyen árnyalt válaszban szabad bízni) jöhet még számításba az osztály részéről. A strófa, s az általa megidézett költemény időhatárai tehát a 19. század második felétől a 20. század elejéig (magyar, nyugatos) impresszionizmusig húzódnak. Ezen belől szándékoznak diákjaink pontosítani, s észben tartatom velük, hogy a kérdést az esetleges fordítás s annak az eredetétől különböző ideje is árnyalhatja.

Sok minden elhangzott már a négy sorról, de igazából most pillantunk csak belé tartalmaiba. Többféle kérdést választhatunk a továbblépéshez, mert amint közelebb hajolunk a szöveghez (bármelyikhez), mind jobban érezzük erejét, sokszerűségét, a támasztotta megfoghatatlanságot, sokjelentésséget. Egyre nehezebb a dolgunk, s ha a logika nem mond is csődöt, egyre törekenyebb, egyre óvatosabban kell véle bánni.

Válasszuk azt a kérdést, mely a társművészeteket hozza játékba! Mely művészeti ágak idéződnek fel vizsgált költeményünk négy sora által? Mely más művészi területekre volna minden további nélkül áttehető? A zenét és a festészetet várjuk válaszként, s meg is kapjuk diákjainktól. Lesz, aki a filmet mondja, de ott bizonyos egy festői filmkockára, beállításra, lírai képsorra asszociál, azaz maradhat, cselekmény híján, a festészet.

Egy impresszionista festményt látunk tehát, s mily színekben? Az osztály megállapítja, hogy valójában két árnyalatra oszlik a versszak két fele: a tó vizének felidézése az áttetsző, hullámok ezüstje szabdalta, ég kékjét visszaverő halványzöldeket; a második két sor a gabonamag s a fából készült szita fáradt barnáit, érett sárgáit, megszáradt rozsdáit, szürkéit idézi. Mindez finom pasztell árnyalatban, harsány színek nélkül: nincs vörös, kénsárga, nincsen harsogó zöld, lila vagy enciánkék.

A zene, amit a strófa mögé képzelünk, hasonló finomságú, törekenységű. Egyébként, kérdezem, talál-e az osztály színekre és hangokra vonatkozó kifejezéseket a versszakban? Már sorjáznak is az igenlő válaszok, feladatom itt inkább az, hogy kordában tartsam, differenciáljam e feleleteket. A *muzsika* szó maga is benne van a versben, s a *halkan*, a *zizegve* és az *ütemre* szavak valamennyien a zenéhez kötődnek jelentésükben. Ezenfelül hangérzethez tapadhat jelzőként a *lágyan*, sőt a *futó szél* is implikálhat hangot. Színt jelentő szó nincsen a versszakban, de színérzet, színes, színekben játszó kép annál több, erről fent már szóltunk. Egy halkan muzsikáló, pasztellszín világ, csendes impresszionizmusban tartva, plein air hasonlataiban – szögezzük le. A két hasonlat „nem-hasonlóságára” pedig megoldást találunk néhány kérdés révén: mi mégis a közös e két részletező szóképben, mi tartja egyben őket? A mozgás, és annak folyamatos, szünni nem akaró, finom, apró elemekből építkező, élő, hemzseggő neme, mely mindkét képünket uralja.

Itt megállhatunk egy nehéz, az eddigieknél jóval súlyosabb kérdés előtt, pihenni. Gondolja át mindenki, mit tud eddig, mit lát maga előtt, hová szándékszik eljutni, és: hogyan lépne e ponton tovább. E versszakból nem tudunk többet kierőltetni önméltóságot, túlrészletezés, öncélú továbbkombinálás nélkül. Tehát tovább kell lépni, s feltenni a kérdést, amely szubjektív, s mint ilyen: megfoghatatlan, ingoványos, de roppant ösztönző is. Mit tudnának tanulóink e világgé elképzelni; miféle valóság-darab lehet az, amit a művész olymód jellemez, ahogyan versünkben áll?

Némi gondolkodás után lassan érkeznek a válaszok, bizonyítandó, hogy a feltett kérdés immár jóval összetettebb, több sajátot, több kombinációt és asszociációt követel, mint az eddigi, jobbára csupán figyelmet és deskripciót igénylő kérdések. A tenger este, egy kis hotelszoba ablakából; egy lány haja, amint fésülés közben megcsillan a tükörben; talán maga a szerelem lehetne... Most már sorjáznak a gondolatok, ötletek, melyek hálóbá szeretnék fogni *e világot* két hasonlata által; *e világot*, mondom, mely a vers témáját adja, s melyet most keresünk, hogy végtére meghökkenhessünk: íme, valóban, e költeményt ismerjük, hogy is nem jutott eszünkbe rögtön?!

Egy effajta selymes, érzékeny lány, tiszta világot keresünk s várunk tehát. Mégsem tudunk gondolatmenetünkben továbblépni, hisz az imént mondtuk: versszakunkból mindent kizsartoltunk, már csak a konfabulálás következne.

Megkérdem diákjaimat ismét: hogyan tovább? Ez is nehéz, erős figyelmet, jó logikát, felismerőkészséget követelő kérdés, és már mondják is néhányan (a válasz segélykérést és kibúvót tartalmaz, ezért a helyes felelet kimondásához, a segítségkérés beismeréséhez bátorság is kell): kérünk még egy versszakot! Honnan, a vers mely részéből szeretnének versszakot ahhoz, hogy nyomonzásunk továbbra is hiteles, és ne egerútnyerés legyen (ha az első versszakot kéri, hiábavaló volt eddigi rejtvényfejtésünk)? Egy strófát szeretnének a mi négy sorunk elé vagy mögé. Melyiket inkább? Némi tusakodás és vita után győznek azok, akik a költeménynek a miénk előtti versszakát választják: így logikus, e négy sor vihet előbbre (miközben a szó szoros értelmében visszafelé visz) *e világ* megismeréséhez, így kell lennie.

Lediktálom tehát az előző versszakot:

*S mindez áradt, apadt, mint a hullám, s repesve
s gyöngyözve néha felszökellt;
a test bizonytalan dagadva-lélegezve
sokszorozott életre kelt.*

E diktálás után arra számítottok, lesz olyan diákjaim közt, aki már felismeri a verset. Kérem is őket, ha így volna, ne kiáltanak fel, hagyják meg társaiknak a továbbgondolkodás örömét. Többször elolvassuk az új versszakot, s arra kérem őket, hogy válasszák el a *témát* a *rémától*: mi az, amit az új versszak hoz mint eddig ismeretlen információt, s mi az, amit korábról ismerünk, ezáltal ismétlésként vagy bővítésként jelentkezik. *Visszafelé* haladunk a költeményben, így keressük az új információt: igen, kaland ez, annak nemes, szellemi fajtája!

Megfigyeltem, hogy ha nem íratom le, csak felolvasom az új versszakot, még ha megismétlem is többször, nem veszik észre tanulóim a *test* feltűnését a versben. Ha viszont le kell írniuk a négy sort, kismártatva meglátja a többség ezt a furcsa, oda nem illő kifejezést, az idegen testet: a *rémát*. Egyébiránt a képek ugyanazt a világot közvetítik: hullámozó, gyöngyöző, életés, szerves mozgás, finom ritmus, és a visszautalás, az előrehivatkozás (előre/vissza) az ismétlődik: az *e világ mindezzé* vált. Értjük ebből, hogy még további részek vannak versszakunk előtt, további strófák várnak feltárára – a leleplezés még várat magára. Az elemző munka retardációja folytatódik, nő a kíváncsiság, nő a figyelem.

De mit keres itt eme *test*, melyről a szöveg azt állítja, hogy kiterjed, lélegzetet vesz, megsokszorozódik létében? Kevesen veszik észre, hogy a második sor végén kettőspont van. Pedig e kettőspont, mint a költemény egyik parányi arkhimédészi pontja, tulajdonképpen mindent képes volna elárulni és leleplezni. Az a *mindez*, az *e világ* nem más, mint eme ismeretlen test...

Itt már nem állunk meg hosszú időre, nem szedjük ugyanolyan aprólékosan szálakra a sorokat és képeket, mint tettük az elsőként felidézett versszak esetén. Nem akarjuk, hogy elapodjon, önméltóságra, unalomba fúljon analízisünk. És azt is szeretnének, ha a felismerés, melynek a küszöbén vagyunk, valóban megdöbbenetene, s a reveláció erejével hatna.

A diákok izgatottak, s újabb versszakot követelnek. Hátrafelé araszolunk, mint a rák.

E strófát már nem diktálom le, nem szívesen tenném, diákjaim sem szívesen másolnák le, és nincs is rá már szükség:

*A mocskos has körül legyek dongtak, s belőle
folyadékként és vastagon,
fekete légiók, pondrók jöttek, s nyüzsgöve
mástak az élő rongyokon.*

Nincs kétség többé: Charles Baudelaire *Egy dög* című hírhedt költeményét olvassuk, s amit impresszionista ecsetű vidéki lankának vagy a kedves hajkoronájának hittünk, az maga a dög volt, a több napos, oszlásnak indult tetem. Az osztály kínosan nevet vagy elhallgat: ez hihetetlen. Ez a versszak, és ebben a versben! Érthető, hogy miért nem ismerik fel senki a szöveget, és valóban, a költemény mindenkori befogadóját blokkolja a tetem naturalis, részletező bemutatása, mást észrevenni képtelen.

Az osztály kezd megnyugodni, kezd távolodni a hirtelen jött meglepetéstől. Úgy érzi, vége a gyakorlatnak, megvolt a csattanó és hőkölés, s kezdeti kérdéseinkre is megvan a meglepő, váratlan válasz. Nem Arany, hanem Baudelaire (van némi különbség!), viszont az időintervallumban nem történt nagy tévedés: Baudelaire, 1857 és Szabó Lőrinc, 1923 – e két dátum célkeresztjén feszül fel a vers. Lassan vége az órának, talán odahaza a diák újrajátssza majd a gyakorlatot, amennyire képes, egy barátjának, s lesi a meglepetést.

Pedig a java még csak most következik, s kérésünk ismételten a diákjainkhoz, hogy hangolódjanak vissza a munkára, és próbálják kitalálni nyomozó munkánk következő kötelező lépését. Nehéz újra megszólalni, újra felvenni a fonalat: kérdésemre is nehezen vagy sehogy sem kapok választ. Pedig kézenfekvő a felelet, lehet, olyannyira az, hogy a kérdezőt a fától nem látja az erdőt. E versszak, láttuk, merőben eltér, a félrevezetésig különbözik a versgegéstől. A kérdés tehát az, hogy mit keres benne mégis. Hogy kerülhetett be Baudelaire *Egy dögjébe* e csodaszép, törekeny strofa, s hogyan lehetséges, hogy e négy sor épp a kérdéses állati tetemet hivatott megérzésként? Hogy miért nem emlékszünk rá; miért nem ismertük fel – világos: a már eleve naturalis látvány részletezettsége, terjedelme sokkolja az olvasót, összhangban a címmel. Itt nincs helye szépségnek, finom árnyalatnak. Baudelaire bizonyára provokálja az olvasót, próbálkoznak a diákok: a költő, ki zöldre festette haját s egy prostituáltat vonzóbbnak tartott, mint egy jó családból való ifjú édesanyát, képes azt is állítani, hogy a rüt – szép és gyönyörködtető.

Az oszlásnak indult állati tetem rüt és undorkeltő; a ma született kicsibe szép és bájos, a meghatottság könnyeit csalja szemünkbe. Így van. De így van-e? Hátha Baudelaire újraolvastatja velünk a világot?

Nem árt újraolvasni, most már teljes terjedelmében, az ő költeményét is! Kiosztom a fénymásolatokat, diákjaim belépillantanak, igen, s megtörténik az anamnézis: ez ama rettenetes vers a 11. osztályból, mely még a ma médiaborzalmakhoz szoktatott fiatalját is visszadöbentette költészetbe keretezett naturalizmusával. A mi strofánk a költemény hetedik versszaka, nagyjából a szöveg közepén áll. A kérdés tehát, amire választ keresünk: mit keres Baudelaire botrányos versében e szépséges négy sor egy muzsikáló világról?

Figyelmes újraolvasás során (az osztály valóban *figyel* a versre, ezen az órán a hökkent figyelem csendje az úr) megállapítjuk, hogy korántsem áll egyedül versszakunk a szépségmegfogalmazásban. Finom és festői a már lediktált előző strofa is, s ha a nyolcadik versszakot nézzük, ahol már rég nincs kétség a tetem taszító jelenléte felől, olyan szavakat találunk, mint *álom*, (kuszán festői) *vonat*, (festő) *vágyon s a művész emlékezete*. Igazunk volt: egy festmény leírása (*ekphraszisz*) megy végbe. Mindezeket az észrevételeket természetesen kérdéseim nyomán teszik meg a tanulók, lehetőség szerint semmit nem mondok ki, nem deklarálok tanári közlésként.

Hogy módosult tehát képünk Baudelaire *Egy dögjéről*? Szövegkipótló gyakorlatunk megmutatott a költeményben egy rejtőző, elfedett versszakot, mely megragadott pasztellfinomságával, ám kiderült, hogy e festmény a bomló hullát hivatott megjeleníteni, *egészen* közelről. A pozíció, ahonnan a látványhoz a tetemet néznm kell, a közelhajolás, ráközelítés gesztusát igényli: sajátos fokalizáció, kameraállást. Nem részletezem, céloom nem az elborzasztás és viszolygáskeltés sem itt, sem a tanórán; csupán a tényeket rögzítem. Mint mikor a tévéképernyő közvetlen közelébe lépünk, s eltűnik a látvány, helyette mákkal teleszórt, értelmezhetetlen felület, a „*semmi ornamentikája*”.

Látnunk kellett azután, hogy e versszak nincsen egyedül a versben, sőt, végighúzódik finom vonala az egész költeményben: Baudelaire versét a festészet s a zene éppúgy átszövi, mint a naturalis dokumentarizmus. Kettős csillagzatok: borzalom és szépség egy szín alatt – mondatom ki diákjaimmal.

Hogy némi távlatot nyerjünk, lélegzethez jussunk a költemény még befejezetlen analíziséhez, tegyük egy (látványos) kitérőt: lépünk el a látványtól a higgadtabb terepnek látszó fogalmak felé. Helyeslik-e tanítványaim, hogy a francia költő épp ezt a címet adta költeményének? Meghökken csend, ugyan, hogy lehetne kétségbe vonni, felülni az alkotói intenciót. Főként egy versnél, mely épp címéről vált híressé. Ilyen címet azóta sem adott senki művének! Igen, töprengenek el az osztály legjobbjai, de ha Baudelaire célja a meghökkenés és elborzasztás volt, talán jobban tette volna, ha a *dögöt* kiveszi a verscsattanót leleplező címből, s meghagyja versbéli feltűnési helyén, az első strofa végén. A vers a kedvessel közösen átélt élmény mesélésén, egy nyárhajnali látványon kezdődik... Rendben, de akkor mi légyen az új cím? – kérdeznak vissza diákjaim, s úgy érzékelik, hogy a nagy francia, a nagy szentségtörő forgolódik sírjában. Kérem, hogy olvassák el ismét, még figyelmesebben a költeményt, felejtsek el a régi címet, és válasszanak titulus a tizenkét strofa fölé lényeg szerint. Egy idő után megjön a halk válasz is, többek szájából: *Szerelmesvers*. Mert bizony, Baudelaire tollából e helyt nem múló szerelmi vallomást olvasunk valóban, s ha e címen a tartalomjegyzékből

nem keresi is ki senki rohanvást költeményünket, aki mégis rátalál, épp e címadáson hőkken majd meg, botránkozik meg, mint korábban az *Egy dög*ön.

Egyre jobban látjuk, hogy a tetem elfed valamit, méghozzá szerzője ravaszul kifundált szándéka szerint. A költemény több, mint amit sokkaló címe ígér.

Ismét letérünk, (látszólagos) pihenésképpen a főcsapásról, hagyjuk kissé pihenni sokat túrt, csaknem szét-elemzett versszakunkat. Ettől a hátralépéstől horizontváltást, új, pihent gondolatokat remélek. A műelemzés – nem szükségszerűen szekunder tevékenység: maga is műalkotássá válhat, zenedarabbá, melyhez karmester, hangszerek és zenészek kellene. A (jól kérdezni tudó) tanár mindenestre nélkülözhetetlen, s igen, a tanítás is a művészi tevékenység egy nemévé válhat.

Hol hőkken meg először az *Egy dög* olvasója, kérdezem. A címmel, nyilvánvalóan. Ezt követően másodsor, mikor a fenti címmel aposztrofált költemény így kezdődik: „*Meséld el, lelkem, a szép nyárhajnali látványt...*”. Harmadsor aztán az első versszak utolsó soránál ér a megdöbbenés (azaz másodpercek töredéke alatt újra és újra): visszatér a címben ígért motívum, íme, amit látni ígért a szerző – „*váratlan egy iszonyú dög...*” – meg is jelenik. Tovább kérdezek, kérdéseimmel kutatva a vers okozta sokk lépcsőfokai után. A következő találat, amit az olvasó kap, hogy a szerző nem elégszik meg a tetem szó általi beidézésével, ellenben aprólékos leírásába kezd. Ez az elem fixálja leginkább az olvasó figyelmét; erről fog a Baudelaire-vers évek múltán is eszébe jutni; ez a nyolc versszakon át tartó naturalis leírás blokkolja annyira a szelektív memóriát, hogy magába nyeli, eltitkolja a más milyenséget, a *szép* versszakokat is. Újabb sokk volna, ha a figyelmes és heveny undorán, felháborodásán úrrá lenni képes olvasó mégis észre tudná venni a hetedik strófát és festői társait. Azaz a szépséget tartalmazó, s ezáltal a meghökkenést csak fokozó képi elemeket. Íme, a tetem nyíló virágként bomlik ki olvasója előtt... S még nincsen vége a költeménynek! Gondolatjellel bevezetve a költő megkeretezi versét: visszafordul a nyitó szcénához, s ismét élmény-társához, a kedveshez beszél. Rettenetes dolgokat mond néki, nem átalja földi és testi jövődjét eme *dög*éhez hasonlítani. „*És hűbe, ilyen mocskos leszel, te, drága, / ilyen ragály és borzalom...*” A meghökkenéshez, döbbenethez a felháborodás és más erkölcsi attitűdök kezdenek kapcsolódni. Határán vagyunk, hogy becsukjuk a kötetet, vagy kinnunkban nevetni kezdjünk: ez már túllent sok! De mi az, amit eme felindultság közepette nem veszünk észre? Amit elfednek előlünk a vers pimasz szavai, holott ez az eltakart másik réteg sokkalta borzalmasabb s riasztóbb az elsőnél: hogy a beszélőnek *igaza van!* amit állít a költő; amit kedves szemébe vág: *igaz*. Ilyen lesz ő, a hajdanvolt szépség, s véle mi, a mindenkori olvasó, mindenkori ember. Ez lenne hát a végső csattanó? Ide fut ki, e megkerülhetetlen igazsághoz ez a borzalmas, pökhendi és kihívó vers?

Holott még mindig nincsen vége! Kérem diákjaimat, olvassák el nagy gonddal, minden összegyűlt ellenszenvüket legyűrve az utolsó strófát:

*De mondd meg, édes, a férégeknek, hogy e börtön
vad csókjaival megehet,
én őrzöm, isteni szép lényegükben őrzöm
elrothadt szerelmeimet!*

Mit jelent ez? A szerelem diadala, az emlékezés triumfálása a széthullás felett. Nem a halál üli itt torát, hanem a Szellem, a Költészet és a Szerelem, mely, íme, győz a mulandóság felett. Az eszme, az „*isteni szép lényeg*” a silány anyag, a salak felett!

A katharszisz sem marad el, e következtetést belátva. Csend honol az osztály felett.

S a hetedik versszak? Megfeledeztünk volna gyakorlatunk kiindulópontjáról? Még nem adtunk választ a kiválasztott strófa versben-létére. Lassan befejeződik elemző, oknyomozó tanórai munkánk, fel kell tennünk az *i*-re a pontot. Az utolsó kérdések következnek. Miért szövi be észrevétlenül a szépséget Baudelaire elretentő képvilágú költeményébe; miért ábrázolja szépnek a rúttat? Meghökkenésből, polgárpukkasztásból, provokációból – hangzik a kézenfekvő válasz. Kézenfekvő lett volna félórával ezelőtt, ám azóta a diákok megtanulták többre tartani e Baudelaire-verset. Óvatosabbak lettek ítéleteikben. Másik próbálkozásuk (hamar elvetik), hogy e sátános ember fordítottan látta a világ értékeit. Nem provokálni akart, hanem valóban a rúttat, iszonytatót volt képes gyönyörködtetőnek látni: egy torz lélek. A ma született kicsibével már példálóztam korábban, most ismét hozzá térek vissza. Banális kérdés, ál-kérdés, hogy mi szebb, mi kellemesebb: a frissen született kicsiny állat, vagy a sebekkel borított testű öreg macska. Az osztály kissé ingerült kezd lenni, fáradtak is. Az ímént oly szépen kikötöttünk már egy nemes jelentésen, minek visszatérni ismét a nyugtalanítóhoz, a rúthoz?! Hagyjuk, s felejtsük el örökre ama hetedik versszakot, költeményben elfoglalt helyével együtt! De nem engedek, muszáj lesz válaszolni: melyik a „szebb”?

De biztos-e, hogy a kicsiny, pelyhes, illatos állatka a szebb? Nem gondoltatja-e újra értékeinket, értékelési stratégiánkat Baudelaire? Mi a *Szép* s mi a *Rút*? És: mi a *Jó* s a *Rossz*? Ki a megmondhatója, és hol, csakis hol léteznek e fogalmak? Ismét csend van az osztályban, s e csendben megfogalmazódik a válasz is: e fogalompárok *csakis az emberéi*, csak az ő világában érvényesek és használatosak. A természet örök rendjében nincsenek jelen, nem relevánsak. A csetlő-botló törekeny állatka s a haldokló vagy épp oszlani indult

test – e rendben egyazon mérték alá esik: van, létezik, indifferens valóságtárgy. Érzés és értelmezés nélkül. Részt vesz az anyag örök körforgásában, s e szöszerkezet használata diákjainknak ezen a ponton József Attila ódáját, annak brutális belsőszervi sorait is eszébe juttatja veséről, vizeletről, a salak útjáról a kedves testében. József Attila és Baudelaire itt egyazon dologra hívja fel a figyelmet: értékeink sajátlagosságára; ember-voltunk viszonylagos voltára a természeti világhoz képest; fogalmaink kikezdehető voltára.

S amikor diákjaink immár elfogadni készülnek Baudelaire *másfajta* szépségeszményét, eszükbe jut, s szóban fel is idézik a neten látott mehökkentő fotókat, közelképeket (az *értelmezhetlenségig kinagyított* részleteket) levélről, állati szervekről, testiünk belsejéről, melyek, azonosíthatatlanul és azonosíthatatlanul válnak megkapóan *szép* látványvá, ornamenssé a fényképezőgép lencséje számára.

Effajta revelációkat, számvetésre készítő megütkezéseket ígért tehát a költemény, fogalomtisztázó, érték-átrendező gondolatmenetet, a sablonból kiléptető nézőpontokat. Eddig jutottunk a hetedik, kakukk-tojásnak hitt versszaktól, kérdező, oknyomozó közös munkánk során.

Most már csak egy **Mednyánszky-képet** szeretnék prezentálni diákjaimnak, párhuzamképpen, s hogy a társművészetek is jelen legyenek, s igazolják kérdésselvetéseimet.

Megmutatom Mednyánszky László *Enyészet* (1917) című festményének kinagyított részletét, a cím közlését természetesen elhagyom. A szemcséssé nagyított részleten a kusza, fel-le járó sárgásbarna ecsetvonások mintha férfitest torzóit rajzolnák ki kékeszöld ég-háttér előtt, de valószínű, hogy ezt csak a kép-egész ismerete mondatja velem. Az osztály, várakozásomhoz híven, nem tudja azonosítani a látványt. Pont, mint a vers esetében: egy értelmezhetetlen, azonosíthatatlan részlet, s még a stílus (impreszionizmus) s a színvilág is megegyező. Most megmutatom a teljes festményt, még mindig címe nélkül. A kérdést most már teljes joggal tehetem fel: mit ábrázol a vászon? Két alvó férfi a tavaszi, nem, inkább korá-ősi határban. Pihennek, hevernek, szunyókálnak a hamvas verőfényen, lágy bokrok alján. Valahogy mégsem tudunk e verzióknak megnyugodni, mintha *más* volna itt történeendő, a látvány elsöre csalóka, elfed valamit a felület. *Halottak* – szólal meg valaki a diákok közül. Egyáltalán nem mindegy, melyik változat mellett döntünk, s nem mindegy a szerzői invenció, ábrázoló tehetőség szempontjából sem: képes-e a festmény e döbbenetes különbséget megérezkíteni. Tovább vallatom az osztályt. A halottak mellett döntenek: két érzéketlen báb, fatuskó, bebütyölyölt anyag-darab az, ami a férfiakból, két hajdani emberből maradt. Békés a kép, s a címe – ez is kitalálható és kitalálendő: egyik legszebb, legszelídebb szavunk a halálra: *enyészet*. Elenyészni, eggyé válni a földdel, anyaggal, fűvel, anyafölddel, visszatérni immár szellem és lélek híján, de békés testként a természet fizikai körforgásába. Festőileg ezt hivatott kifejezni a Mednyánszky-kép fel-le sűrű ecsetmozgása, mely köt és old: a rongyokba burkolt férfitesteket át és le-, belé az anyaföld aranyoló valeurjeibe: az életbe. A halál nem dráma többé, hanem az anyag átalakulása, s a képet az őszi ég kékje, meg a korai avar színei uralják. Erősek a párhuzamok a költeményben érintett problémákkal, de az azonosítás hiba lenne, s nem is lehet célunk. Megmutathatjuk még ugyanó, Mednyánszky László *Szerbiában* (1914) című kísérleti képét, ahol nyugodtan mondhatjuk Pilinszkyvel: „*Kirajzolodom végleg a világból...*” E képen is két katona látható, az egyik még él, dülöngve ül, de „*törzse már a némaságé*”, koponyára emlékeztető orcája a „*messzi égi vályukat*” szimatolja.

Egy magyar s egy francia; egy festmény s egy költemény – élet és halál mezsgyéin.

A tanár *abban a reményben távozik órájáról, hogy jól kérdezett*, s a megvalósult szövegfelismerési és szövegértési gyakorlat révén reveláció-értékű élményhez juttatta diákjait.

Donáth Péter:

A MAGYAR MŰVELŐDÉS ÉS A TANÍTÓKÉPZÉS TÖRTÉNETÉBŐL 1868–1958

24 cm, XXX+830 oldal, ára: 4830 Ft

Donáth Péter:

OKTATÁSPOLITIKA ÉS TANÍTÓKÉPZÉS MAGYARORSZÁGON 1945–1960

24 cm, XXVIII+558 oldal, ára: 3990 Ft

Megrendelhető:

Trezor Kiadó, 1149 Budapest, Egressy köz 6.

Telefon/fax: 363-0276, e-mail: trezorkiado@t-online.hu

Bacsa Lilla Zsófia

Nagy László: Ki viszi át a szerelmet (Óraterv, 12. évfolyam)

Tanítandó anyag: Nagy László: *Ki viszi át a szerelmet*

Tematikus egység: Nagy László életműve

Az óra típusa: Rendhagyó ismeretbővítő óra

Az óra célja: A *Ki viszi át a szerelmet* című vers megismerése, élményszerű feldolgozása

Előzetes tudás: Az előző, bevezető órán szó volt Nagy László életéről, a történelmi háttérrel, a költészetéről általában; Az ars poetica fogalma is világos a tanulók számára, előzetes tanulmányok alapján.

Munkaforma: frontális osztálymunka

Módszerek: beszélgetés tanári irányítással, szemléltetés

Eszközök: magnó, hanganyagok, képek, kiosztmányok (versek, idézetek)

A terem berendezése: hátrátolt padok, előttük a székek félkörben, a táblával szemben, a tábla közepére ki van ragasztva Nagy László kinagyított portréja (1.sz. melléklet)

Felhasznált irodalom:

KOCZKÁS Sándor, *Nagy László küldetése*. In: Égi s földi virágzás tükre, Kortársak Nagy Lászlóról, szerk: VARGA Béla, Veszprém, 1985

DOBÓNÉ BENCSI Margit, *Nagy László tizenkét versének elemzése*, Bp., 1989

GÖRÖMBEI András: *Nagy László költészete*, Bp., 1992

VASY Géza: *Nagy László*, Bp., 1995

In memoriam Nagy László, Havon delelő szívárvány, szerk: GÖRÖMBEI András, Bp., 2000

GÖRÖMBEI András: *Ki viszi át a szerelmet*, in: Irodalomtanítás a harmadik évezredben, szerk: SIPOS Lajos, Bp., 2006

Idő	Az óra menete	Módszerek, munkaformák, eszközök
0–10. perc	Jelentés, elhelyezkedés. A diákok félkörben ülnek a táblával szemben, hogy mindenki jól láthassa a másikat és a táblát is. Sem füzet, sem tankönyv nincs náluk. A tanár velük szemben, a tábla előtt áll. Ráhangelődés: A tanár felolvassa a címet: <i>Ki viszi át a szerelmet</i> Kérdés: Mit gondoltok, miről szól a vers a cím alapján? Lehetséges válaszok: – a szerelemről, az élet fontos dolgairól... Egy-két vélemény meghallgatása, ezeket az adott diák felírja a táblára a portré mellé, s utána a tanár megkéri a diákokat, hallgassák meg a verset.	Frontális munka, beszélgetés
10–20. perc	A tanár felolvassa a diákoknak Nagy László: <i>Ki viszi át a szerelmet</i> című versét. Megfigyelési szempont: Az előzetes tippeket figyelembe véve miről szól a vers? Mi a témája? Lehetséges válaszok: a szerelem fontossága, a költői hivatás feladatai, a költő ars poeticája, az elmúlás (ihleté, halál...) stb. Konklúzió: Nagy László ars poeticája, ill. esetleg szerelmes vers	Beszélgetés Beszélgetés
20–35. perc	A vers elemzése Nagy László ars poeticájaként Olvassátok el a verset újra, magatokban!	Beszélgetés, szöveggyűjtemény

<p>35–55. perc</p> <p>55–75. perc</p>	<p><u>Újabb megfigyelési szempont: Milyen a vers hangulata? Minden válaszodat szöveggel igazold!</u></p> <p><u>Megbeszélés:</u> szomorú, elkeseredett, kétségbeesett, reményvesztett ↔ elszánt, szenvedélyes, bátor (A tanár itt említi meg a vers születésének időpontját, ill. hogy e beszédes dátum az ötvenes évek által okozott keserves csalódásokat idézi fel.)</p> <p><u>Milyen szerkezeti egységekre tagolható a vers?</u> Konklúzió: 3 egységre – egysoros kérdő, kétsoros kérdő majd felkiáltó mondatok alapján, a kezdő sor megismétlése alapján</p> <p>1. Létem ha végleg lemerült ki imád tücsök-hegedűt? lángot ki lehel deres ágra? ki feszül föl a szírványra?</p> <p>2. lány hantu mezővé a szikla- csfpöket ki öleli sírva? ki becéz falban megeredt hajákat, verőereket? s dúlt hiteknek kicsoda állít káromkodásból katedrálist?</p> <p>3. Létem ha végleg lemerült, ki rettent a keselyűt? s ki viszi át fogában tartva a Szerelmet a túlsó partra?</p> <p>Az egységek elemzése különböző idézetek alapján A diákokat beosztjuk csoportokba, s mindegyik csoport kap a maga részéhez különböző segítő idézeteket és kérdéseket, melyeket a tanár papíron a kezükbe ad. Negyed óra áll rendelkezésükre, hogy megbeszéljék a feladatot. (1., 2., 3. handout) <i>A terem berendezése:</i> kis csoportokban ülnek a diákok, székeiket egymáshoz közel húzva.</p> <p><u>Megbeszélés:</u> A kérdések megbeszélése, a vers értelmezése</p> <p>I. rész <i>Idézet: „A költő hiszi, hogy hatalma van. Ez eredendő vonás. Történelmünk elején a varázsló költő is volt. Hatalma volt a közösségen, sőt hitte, erőt vesz a természetben. Egy-egy vállalkozás sikerét biztosította, mert edzette, előkészítette a közösséget.”</i> (Nagy László)</p> <p>a) „Létem ha végleg lemerült...” <u>Vajon miféle lemerülésre gondol a költő?</u> <i>Válasz:</i> Nemcsak a fizikai halálra gondol, hanem a költő lét megszűnésére.</p> <p>b) <u>Vajon mit csodál az, aki „tücsök-hegedűt imád”?</u> <i>Válasz:</i> A tücsök imádata nemcsak a természet és az élet apró örömeit jelenti, hanem magának a költészetnek áhítatos imádatát is.</p>	<p>(Füzet nem szükséges, óra végén mindenki megkapja a tanár előre elkészített vázlatát.)</p> <p>Páros vagy kiscsoportos munka (Több csoport is dolgozhat egyszerre ugyanazon a témán, ha sok kis csoport alakul.)</p> <p>Szöveggyűjtemény, ill. a kiosztott handoutok (mindenki kap, és erre jegyzetelhet – 1. a mellékletet!)</p>
---------------------------------------	---	---

	<p>c) <u>A fenti idézet vajon hogyan kapcsolódik a részlethez?</u> (Segítség: Gondoljatok a <i>dér - tűz - lehel</i> szavak jelentéseire.) Milyen feladatot fogalmaz meg mindezzel?</p> <p><i>Válasz:</i> A láng lehelése deres ágra szinte lehetetlen, ehhez varázslónak kell születni. A költő erre is képesnek tartja magát. Hisz abban, hogy az élet nem fagyott meg végképp, dermedtségéből visszavezethető a teljes értékű létezésbe. = Az érzelmeknek a szavak szintjén való megfogalmazásának lehetetlensége...</p> <p>(Itt még a tanár elmondhatja, hogy „a <i>dér, dériütött rét, dérverés</i> Nagy László lírájának 1963 és 1965 között állandó jelképei, a megcsalatlanság, tékozlás költői szimbólumai.” In: G. A. i. m.)</p> <p>d) <u>Vajon mit jelent a költői hivatásban a „szívárványra feszülés”?</u> (Segítség: Gondolkozzatok el a szívárvány szimbolikáján, ill. azon, milyen képeket, eseményeket idéz fel bennetek a „feszül” ige!)</p> <p><i>Válasz:</i> A szívárványra való fölfeszülés a <i>krisztusi szenvedést</i> idézi, ezt kell újraélnie annak, aki a költővel osztozni akar, vállalva a szigorúságot, erkölcsi törvényeket, a teljes élettel járó küzdelmet. Ez az az áldozat, melyet a költő vállal az <i>éltető reményért</i>, amit a szívárvány szimbolizál. (A vízözön után a Bibliában az Úr szívárvánnyal ígérte meg népének, hogy nem lesz többé vízözön.)</p> <p>2. rész:</p> <p>Idézet: „<i>E vers az a modell, amelyet bartókinak szokás nevezni, s amelyben a titáni indulat, a korszerű eszme és a gazdag hagyomány hatalmas összefogása a teljestmény titka.</i>” (K. F.)</p> <p>a) <u>Vajon mit jelent a fenti idézet „bartóki” jelzője? Miért jellemezhető bartókinak a vers?</u> (Segítség: Gondoljatok arra, Bartók Béla mivel foglalkozott, miről volt híres, mi volt egyik legnagyobb érdeme!)</p> <p><i>Válasz:</i> Nagy László versében a szürrealista képek mellett a <i>paraszi élet</i> elemei is megjelennek. A népköltészetet átéli és szervesen illeszti bele művébe</p> <p>b) <u>Hogyan jelenik meg a termékenység, az élet szeretete ezekben a verssorokban?</u></p> <p><i>Válasz:</i> A „<i>lány hantú mezők sírva ölelése</i>” ...a költő görcsös elszánt-sággal, akarással (ezt jelzi a sírás) próbálja a terméketlen, sívár földet élővé, termékennyé teremteni. (Mindez ugyanakkor a férfi és nő összeolvadó együttlétét is ábrázolja.) A becézés, simogatás pedig az élet szeretetét, gyengédséget sugall.</p> <p>c) <u>Vajon milyen ellentétet fogalmaz meg a költő a következő sorokban?</u> „S dült hiteknek kicsoda állít Káromkodásból katedrális?”</p>	
--	---	--

Válasz:

A költő a természeti létezés és a társadalmi cselekvés közötti ütközőponton áll. A társadalom szétdűlni próbálja az ember hitét, de sikertelenül, mivel a költő ennek a hitnek állít, ha káromkodásból is, katedrálíst. (V.G. i.m.)

Egy másik értelmezés szerint: A költőnek a rettenetet is meg kell énekelnie, felelősséggel, éber lelkiismerettel, maradandóan. Ezért épít káromkodásból katedrálíst. Ezért idézi a középkor templomának képét. Azt hirdeti, hogy az ember, amíg él, a jóért való küzdelmet nem adhatja fel. (in: D. B. M i. m.)

3. rész

Idézet: „Minden igazi versből sugárzik, vibrál a küldetés. Izgat, vagy látít a jóért, pörlekedik arossza,1 és elfogult mindig. Nyugtalanul elégedetlen másokkal és önmagunkkal. Akár komor, akár pajkos, emberit fejez ki folyton. S mert rámutat az embertelenre, elkészíti helyét az emberinek.” (Koczkás Sándor írja Nagy Lászlóról.)

- a) Mi mindent jelképez vajon a keselyű? Milyen feladatot fogalmaz meg itt a költő?

Válasz:

A keselyű a növekvő veszedelemre figyelmeztet. A ragadozó madár a romlás, a pusztulás jelképe, a halál hírnöke. Mélyebbre nézve, a ragadozók, vagyis a saját hasznukat nézők jelképe is. Megidézi a Prométheusz-történetet is a mitológiából (ti. Prométheuszt a tűz ellopásáért Zeusz azzal büntette, hogy kikötözte egy sziklához, s egy keselyű minden nap szétmarcangolta a máját, ami másnapra újranőtt), s az ő halhatatlan kínját.

A költő szembeszegül az önmagukért élőkkel, készen áll a cselekvésre, a humánus őrzésére.

- b) Mit szimbolizál a szerelem? S vajon miért van nagybetűvel írva a vers végén? Tudtok-e régebbi korok költészetéből szerzőt, aki szintén élt ilyen kiemeléssel?

Válasz:

A szerelem itt mindazt jelenti, ami érték: a szépség, a jóság, a tisztaság és tisztesség. A nagybetűs írás monumentálissá emeli eme értékeket, s erkölcsi parancssá teszi.

Más példa erre pl. Csokonai: A Reményhez stb.

- c) Milyen költői feladatot fogalmaz meg az utolsó két sor? (Segítség lehet a megadott idézet.)

Válasz:

Itt a költői képzelet a legősibb állati ösztönre hivatkozik. A kutyára, aki szájában viszi a kölykét, hogy megmentse, a legreménytelenebb helyzetben is. A költő nem csupán létével, hanem meg-nem alkuvásával, munkájával, művészetével rettentti a keselyűt, s menti át mindazt, amit a szerelem szimbolizál, a túlsó partra.

Konklúzió:

Szedjük pontokba, Nagy László mi mindent tart költői feladatának?

Megoldás:

- a z élet apró örömeinek megbecsülése, a költészet szeretete

- a holttá válnak feléleszteni, s az ebben való reményért áldozatot hozni
 - az élet szeretete
 - az ember hitének megtartásáért, a jóért való küzdelem
 - a humánium, az értékek megőrzése, megmentése
- „A költő kell a társadalomnak. Kell, mert a természet humanizálása s az emberben rejtőző humánium kibontása az ő feladata. (...) Ölelni, katedrális állítani, a Szerelmet átvinni a túlsó partra a megtermékenyítést (a teremtést), az építést (az alkotást) és az emberi értékek megőrzését-átmentését a jövőnek jelenti...” (Vasy Géza)

Ha most újra elolvassuk a verset, látjuk, hogy noha részekre lehet tagolni, mégis nagyon szoros egységet alkot. Melyek azok a tényezők, amik ezt erősítik a versben?

Válasz:

- A „*Létem ha végleg lemerült*” időhatározói mellékmondat, melyhez a kérdések, felkiáltások grammatikailag kapcsolódnak. Ez a mondat ismétlődésével keretet is ad a költeménynek.
- A belső szilárdságot a versben megjelenő költői képek adják, amik látszólag önállóak, de valójában tartalmilag és grammatikailag is szorosan kapcsolódnak egymáshoz.
- A költő nemcsak önmagához, mindenkire szól.
- Az ellentétek szerepe.

Felfedeztek-e valamiféle ívet, mozgást, perspektívaváltást?

Válasz:

Folyamatos letről felfelé való mozgást érzékelhetünk. Kezdvén a *lemerült* igével, amely a halál metaforája, s így tekintetünket a föld alá viszi, majd következik a *tücsök* valamivel a föld felszínre fölött. Tekintetünket tovább emeljük a *fák ágaihoz*, s végül a *szivárványos égig* tágul a kép.

Majd ismét a földön járunk, a *lány hantú mezőkön*, s ezután tekintetünk újra feljebb és feljebb vándorol a *falat* követve egészen a *katedrális* csúcsáig – ismét az ég végtelensége.

Végül még felkapjuk tekintetünket a felettünk köröző *keselyűre*, majd a vers vége a földön ér véget. (Térsíkváltás mozgalmassága – a lélek belső nyugtalanságának jelzése is.)

Szintén ide lehet sorolni a feszültség növelését előidéző rövid, majd egyre hosszabbá váló kérdéseket, amelyek a vers végére felkiáltásokká válnak.

Mi a hatása ennek a gyakori térsíkváltásnak?

Lehetséges válaszok:

- Ezzel ad lendületet a versnek!
- Hozzásegít a mondandó nyomatékosításához, jobb megértéséhez.

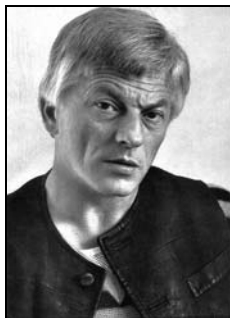
Mit gondoltok, miért az utolsó sor vált a vers címévé?

Lehetséges válaszok:

- A költő a szerelmet (és az ehhez kapcsolható értékeket) tartja mindennél fontosabbnak.
- A költő a költői hivatásban a legfontosabbnak a humánium, az értékek megőrzését tartja.

75–85. perc	<i>Levezetés:</i> A Republik által feldolgozott zenei változat meghallgatása	<i>Magnó, hanganyag, érzelmi lezárás</i>
85–90. perc	<i>Kérdés:</i> <u>Vajon mennyire illik a zene a vershez? Mit gondoltok, megértették Nagy László mondanivalóját az előadók?</u> Házi feladat: az első két kérdés közül választani lehet, mindezt írásban, beadható formában készítsék el. 1. A vers otthoni újraolvasása, költői eszközeinek összegyűjtése, nyelvének elemzése (mgh-k, msh-k, szóhasználat stb.). Mindezt írásban, beadható formában készítsék el. 2. Vajon értelmezhető-e a vers szerelmes versként? (Segítség: tanártól kapott illusztráció: Nagy László tollrajza.) 3. A tanár megmutatja Nagy László egyik rajzát. Megkéri a gyerekeket, hogy mindannyian keressenek képet, fotót, verset, dalt, bármit, ami eszükbe jut mikor ezt a verset olvassák, s a következő órát egy montázsfaliújság összerakásával kezdjük, amelynek címe lesz: <i>Ki viszi át a szerelmet</i>	Kötetlen beszélgetés Frontális munka <i>Tanulói füzet, Nagy László tollrajza (megkapják kiosztva)</i>

1. sz. mellékelt

2. sz. melléklet

1. handout – a *Ki viszi át a szerelmet* első egységének elemzéséhez

Idézet: „A költő hiszi, hogy hatalma van. Ez eredendő vonás. Történelmünk elején a varázsló költő is volt. Hatalma volt a közösségen, sőt hitte, erőt vesz a természetén. Egy-egy vállalkozás sikerét biztosította, mert edzette, előkészítette a közösséget.” (Nagy László)

- e) „Létem ha végleg lemerült...” Vajon miféle lemerülésre gondol a költő?
- f) Vajon mit csodál az, aki „tücsök-hegedűt imád”? (Gondoljatok Arany *Családi körére*, Szabó Lőrinc *Tücsökzenéjére*!)
- g) A fenti idézet vajon hogyan kapcsolódik a részlethez? (Segítség: Gondoljatok a *dér – tűz – lehel* szavak jelentéseire!) Milyen feladatot fogalmaz meg mindezzel?
- h) Vajon mit jelent a költői hivatásban a „szivárványra feszülés”? (Segítség: Gondolkozzatok el a szivárvány szimbolikáján, ill. azon, milyen képeket, eseményeket idéz fel bennetek a „feszül” ige!)

2. handout – a *Ki viszi át a szerelmet* második egységének elemzéséhez

Idézet: „*E vers az a modell, amelyet bartókinak szokás nevezni, s amelyben a titáni indulat, a korszerű eszme és a gazdag hagyomány hatalmas összefogása a teljesítmény titka.*” (K. F.)

- d) Vajon mit jelent a fenti idézet „bartóki” jelzője? Miért jellemezhető bartókinak a vers? (Segítség: Gondoljatok arra, Bartók Béla mivel foglalkozott, miről volt híres, mi volt egyik legnagyobb érdeme!)
- e) Hogyan jelenik meg a termékenység, az élet szeretete ezekben a verssorokban?
- f) Vajon milyen ellentétet fogalmaz meg a költő a következő sorokban:
„S dúlt hiteknek kicsoda állít
Káromkodásból katedrális?”

3. handout – a *Ki viszi át a szerelmet* harmadik egységének elemzéséhez

Idézet: „*Minden igazi versből sugárzik, vibrál a küldetés. Izgat, vagy lázít a jóért, pörlekedik a rosszal és elfogult mindíg. Nyugtalanul elégedetlen másokkal és önmagunkkal. Akár komor, akár pajkos, emberit fejez ki folyton. S mert rámutat az embertelenre, elkészíti helyét az emberinek.*”

- d) Mi mindent jelképez vajon a keselyű? S mi vele kapcsolatban a költő feladata?
- e) Mit szimbolizál a Szerelme? S vajon miért van a vers végén nagybetűvel írva?
- f) Milyen költői feladatot fogalmaz meg az utolsó két sor? (Segítség lehet a megadott idézet.)

3. sz. melléklet

Az óra vázlata

Nagy László: *Ki viszi át a szerelmet* (1964)

Témája: Nagy László ars poeticája

Létem ha végleg lemerült
ki imád tücsök-hegedűt? → az élet apró örömeinek megbecsülése, a költészet szeretete
lángot ki lehel deres ágra? → a holtta váltat feléleszteni, s az ebben való reményért áldozatot hozni
ki feszül föl a szivárványra? → az áldozatvállalás értelme
lány hantu mezővé a szikla- → teremtés, az élet szeretete
csípőket ki öleli sírva?
ki becéz falban megeredt
hajakat, verőereket?

s dúlt hiteknek kicsoda állít → az ember hitének megtartásáért, a jóért való küzdelem
káromkodásból katedrális?

Létem ha végleg lemerült, → a humánus, az értékek megőrzés, megmentése

ki rettentí a keselyűt?

s ki viszi át fogában tartva

a Szerelmet a túlsó partra?

– a vers egységét biztosító elemek:

→ a keretet adó „*Létem ha végleg lemerült*” időhatározói mellékmondat,

→ a versben megjelenő grammatikailag és tartalmilag is szorosan összekapcsolódó képek

→ a költő mindenkihez szól

→ az ellentétes képek: létem-lemerült, láng-deres ágra, lány hantu mező-szikla csípő, dúlt hitek-állít, káromkodás-katedrális, rettentí a keselyűt-átviszi a szerelmet a túlsó partra

→ ezt erősíti a költői perspektívakezelés:

– föld alatt (lemerült) – föld felett (tücsök) – fák ágai (deres ág) – magas ég (szivárvány)

– föld (mezők) – fal – ég (katedrális csúcsa)

– fenn az égben (keselyű) – lenn a földön (folyó túlsó partja)

Holczer József

„-s”-ezett keresztnévek

Írhatnánk máris a címünk alá: Folytatás. Hiszen az előző alkalommal már szóltunk egy kisebb sorozatról. Egyes szerzetesrendek neve „-s”-re végződik: ferences, pálos, bencés. Volt ugyan dömés is, ám helyette a „domonkos” honosodott meg. (Ennek -s-e azonban nem magyar képző: a „dominikánus” utolsó betűjét hozta magával.) Igen: az iménti néhányban **magyar** keresztnévek kaptak egy jellegzetes **magyar** képzőt. Maradjunk még e modellnél, és maradjunk lehetőség szerint *egyházi(bb)* vonatkozásoknál!

A rendszerváltás óta szép számmal tudunk olyan régi-új vagy eleve új iskolákról, melyek nevében előfordul a „Szent”. Ezt pedig gyakorta követi *keresztmév.* Bőven akad tehát ilyesféle telje – és persze hivatalos – megnevezés: Szent István Gimnázium, Szent Margit Gimnázium, Szent Imre Általános Iskola, Szent Erzsébet Kollégium stb. A diákok általános elnevezésére akár ők, akár külsők bátran és joggal használják e *képzést*: Szent István-os, Szent Margit-os, Szent Imrre-s, Szent Erzsébet-es. Sőt a „Szent” el is maradhat: istvános, imrés, margitos, erzsébetes diákokról/kollégistákról beszélünk vagy írunk. Ez utóbbi esetben természetesen *kisbetyűsen* kezdünk.

Tamási Áron egyik regényének a címe: *Szűzmáriás* királyfi. Tiszteletben tartjuk ezt a (speciális) helyesírási módot. De említsük meg Jézus édesanyja nevét egy – csupán a „Mária”-ból képzett – másik alak miatt! És ez a *máriás*. Így nevezték a 18. században amaz ezüstpénzeket, amelyeket Szűz Mária képével díszítettek. Voltak aztán történelmünk során *máriás zászlók* is, szintén az Istenanya képével. Lám, *főnév* és *melléknév* egyaránt lehet a „máriás”. És van egy nagyjából négy évtizedes elnevezés: a *Máriás Papi Mozgalom*. Itt az *intézménynév* helyesírása miatt indokolt a *nagybetűs* kezdés. A Magyar Katolikus Lexikon szerint e lelkeségi mozgalom a Boldogságos Szűz Mária oltalma alatt akarja szorosabb egységre elvezetni a papokat és a híveket püspökökkel és a pápával. Alapítója Stefano Gobbi olasz lelképásztor.

Mint mondtuk, *péNZ* is volt a „máriás”; de van még egy hasonló képzésű pénzmegevezés: a *bélás*. Ez afféle zsargon avagy szleng: pár évtizede a kétforintosokra mondták. Hallhattuk s talán halljuk is még néha a korábbi 1000 Ft-os bankjegyre alkalmazva. E régebbi papírpénz-sorozat ezerforintosára akár kétszeresen (!) is érthettük, hiszen – Bartók *Béla* volt rajta...

A pénzről szólva óhatatlanul eszünkbe jut a mindenkori anyagi állapot. Áttételesen az érzelmi-lelki állapot is! „Szegény vagyok, semmim sincsen / a száz rózsza minden kincsem” – hallhatjuk egyik magyarnótánkban. Az utolsó éveit élő, szerelmét végre megtaláló *Ady Endre* ennél mégiscsak komolyabban, maradandóbban fogalmaz; még a közhelyes rímpárt is halhatatlanná nemesíti. Íme a keretstrófa első két sora; ebben is van egy *keresztnévből* képzett szép, költői jelző: „Nézz, Drágám, kincseimre, / *Lázáros*, szomorú nincseimre...” *Ady* mintegy azonosul a Lukács-evangélium koldusával, Ő is /a/ szegény Lázár volt mindvégig. Ám mi maradnánk szegényebbek, ha a költő nem alkotja meg a „lázáros” *melléknevet*...

* * *

Dóra Zoltán

Vanogatunk

Erdélyi utamról mindig hozok magammal „kincseket”. Nem tárgyiakat, hanem azoknál sokkal értékesebbeket: egy-egy szót jegyzek fel, amelyet ott hallok először. Ezek az én kincseim, drágaköveim. Feljegyzéseim már-már kisebb szójegyzéknek is beillenek.

Legutóbbi utamon egy barátom a csíkszeredai Nagy István nevét viselő művészeti líceumba kíséret el. Hargita megye székhelyén közismerten sok képzőművész él, s az iskolában tanuló diákok a hely szellemétől áthatva készülnek a művészi pályára.

Miután az aligazgató úr (ő is régi ismerős) bemutatta a nemrégiben épült intézményt, egy kis beszélgetésre ültünk le. Ekkor szeredai barátom megjegyezte, hogy ebben a képzőművészetben híres városban az irodalom képviselőiről nemigen hallani. „Nincsenek kimagasló irodalmárok?” – teszi fel a kérdést. Az aligazgató erre így válaszolt: „De, *vanogatnak*.”

Természetesen ezt az igealakat azonnal feljegyeztem, hiszen a köznyelvben a *vagyogatnak* járja. A Magyar grammatika című tankönyv ismerteti a három úgynevezett *-n-es* továltozatú igét: *van*, a *megy* és a *jön*. A *van* igeének *-gy-s* töve csak a kijelentő mód egyes és többes szám harmadik személyben használatos: *van*, *vannak*. A többi paradigmataiban a *vagy-*, *vol-*, *val-* tőhöz járulnak a toldalékok. A köznyelvben azonban, a szabálytól eltérően a *vagy-* tőhöz járul. Feltehetjük a kérdést: A köznyelvi alak „szabálytalan”, míg az említett erdélyi alak tájszó pedig szabályszerű? A kérdésre a következő választ adhatjuk: A tájnyelvi szavak egy része beépül egy adott nyelvközösség szókincsébe, ezáltal a nyelvi rétegnek egy magasabb szintjét, a regionális köznyelv szókészletét gyarapítja.

Úgy vélem tehát, hogy a *vanogatnak* igealakat nem kell hibáztatnunk; az adott nyelvi környezetben elfogadható a használata. Természetesen az említett nyelvjárási területen kívül, illetve a köznyelvben a *vagyogat*, *vagyogatnak* igealakat kell használnunk.

Jakab István

A jelzős szerkezetek összevonásának törvényszerűségei

Egy 40 éve létező, 38 évvel ezelőtt publikált és nagyon kedvező fogadtatásban részesített, de azóta csupán általam hasznosított nyelvészeti kutatási eredményről lesz szó az alábbiakban.

Én ugyan elsősorban magyartanárnak éreztem mindig magam, csupán másodsorban kutató nyelvésznek, s rendszerint csak akkor vállaltam az utóbbi szerepet, amikor azért nem értették meg egyetemi hallgatóim valamelyik nyelvi jelenséget, mert a nyelvészeti szakirodalom hiányosan vagy helytelenül fejtette ki a szóban forgó témát. Ilyenkor kénytelen voltam „átvedleni” kutató nyelvesszé, hogy érthetővé tegyem számukra a tananyagot.

A címben jelzett témáról írásom 1972-ben jelent meg *A jelzős szerkezetek redukciójának szó szerkezeti vizsgálata* címmel a Magyar Nyelvőrben (1972/1.). Még a hatvanas években tapasztaltam ugyanis, mennyi problémát okoz a jelzős szerkezetek összevonása folytán mondatrészi és szófaji szerepet váltott szintagmatagok új funkciójának megértetése, megtanítása még az egyetemi hallgatókkal is. Nemcsak az egyszerű mondatokban találkozhatunk ezzel a problémával, hanem az alárendelő összetett mondatokban is, amelyeknek főmondatában csak egyetlen utalószóra redukálódik a jelzős szerkezet, s a megváltozott szintaktikai szerepű utalószó alapján határozzuk meg a változás folyamán tartalmilag érintetlenül maradt mellékmondat mondattani szerepét.

Nyelvhasználatunkban számos jelzős szerkezet fordul elő naponta. Szó- és írásbeli megnyilatkozásaink azonban nem volnának stilisztikailag kifogástalanok, ha minden jelzős szerkezetet mindig a maga egészében beszerkesztenénk mondatainkba: sok volna a szóismétlés, sok szót használnánk feleslegesen mind az egyéni közlésekben, mind pedig a társas érintkezésekben. Márpedig a tömörség is követelménye a jó stílusnak. Nyelvünk mai fejlettségi fokán megvan a lehetőség arra, hogy a jelzős szerkezetek közül egyiket-másikat a belőlük redukálható névszói alakokkal helyettesítsük. Pl. ha a barátommal beszélgetve panaszkodom, nem találok megfelelő *szürke öltönyt* a boltokban, akkor ő – ha jó a stílusérzéke – nem úgy fog reagálni erre, hogy ő pedig *barna öltönyt* nem talál, hanem úgy, hogy *barnát* nem tud venni. Már maga ez a tény, hogy jelzős szerkezeteink egyetlen szóvá vonhatók össze, arról tanúskodik, hogy nyelvhasználatunkban kifejlődött az ökonómiára való törekvés. Az a tény pedig, hogy nyelvi rendszerünk úgy alakult, lehetőség nyílt erre, azt mutatja, ez a rendszer rugalmas, alakítható (egy szóra lehet redukálni egy két szóból álló szintagmát).

S azt is tudnunk kell természetesen, hogy az összevonhatóságnak megvan a feltétele: csak akkor hagyható el a közlésből a szó szerkezet alaptagja, ha jelentése a beszédhelyzetből vagy a beszéd-előzményből odaérthető a közlésbe, tehát hozzátapadhat a volt jelzőjéhez, s így toldalékai hozzá szerkeszthetők a volt jelző alakjához.

A jelzős szerkezetek összevonása nyelvünk ismerőinek nyelvhasználatában automatizáltan történik. Annyira automatizált módon, reflexszerűen megy végbe, hogy sokan még a nyelvileg képzetebbek közül sem tudják, tudatosítják, hogy nyelvtani tekintetben mi megy végbe ilyenkor nyelvünkben, nyelvhasználatunkban. Ezért éreztem szükségesnek a múlt század hatvanas éveiben, hogy megvizsgáljam ezt a kérdést – már csak egyetemi hallgatóim jobb tájékoztatása végett is.

Kezdjük az egyszerű mondatokban előforduló jelzős szerkezetek összevonásának vizsgálatával!

A *Piros almát ettem* mondatban ezt a minőségjelzős szerkezetet találjuk: *piros almát*. A szerkezet jelzett szava az *almát*, ennek minőségjelzője a *piros*. Ha az *almát* jelzett szót a beszédelőzményből vagy a beszédhelyzetből odaértjük: elhagyjuk, s a mondat ilyen formát vesz fel: *Pirosat ettem*. A jelzős szerkezet tehát egyetlen szóra (*pirosat*) redukálódott. Ebben a hallgatók (tanulók) még mindig benne érzik a minősítő (tulajdonságjelölő) értelmet, s hajlamosak arra, hogy jelzőnek minősítsék ezt az új szerkezettagot.

Hasonló a probléma a következő esetben is. A *Három személyre terített* mondat mennyiségjelzős szerkezetének (*három személyre*) összevonása után a *Háromra terített* változatnak *háromra* tagjában még mindig mennyiségjelzőt látnak, éreznek némelyek.

Még erősebben jelentkezik ez a probléma *A szomszédnak a kerékpárját használom* mondat birtokos jelzős szerkezetének (*a szomszédnak a kerékpárját*) összevonása után. Ennek a mondatnak: *A szomszédét használom* – *szomszédét* szóalakjában valóban erősen érződik a birtokviszony (benne is van,

belesűrítve), ezért nagyon sokan birtokos jelzőnek fogják fel az új alakulást (noha jelző csak ott van, ahol jelzett szó is van; itt pedig szóba sem jöhet egy ilyen szerkezet).

Ha az itt ismertetett problémára a nyelvtankönyvekből akarunk magyarázatot kapni, az egész nyelvtant át kell tanulmányoznunk. E könyvek ugyanis nem a maga egészében, hanem csak részleteiben foglalkoznak ezzel a témával. A kérdés jelentéstani vonatkozására a jelentésstanban találunk tájékoztatót a jelentésátvitellel foglalkozó részben. A szavak szó szerkezetbeli összefüggésének alapján végbemenő jelentésátvitel során jelentéstapadás jöhet létre: a jelzős szerkezetek jelzett szavának jelentése a jelzőéhez tapadhat (vö. *tokaji, fekete, negyedikre* stb.). A szófajtanban gyakran említik a nyelvtanok a szófaji átcsapást (alkalmi, állandósult), többek között a melléknevek és a számnevek alkalmi főnévi használatát. S ha egyáltalán magyarázzák ezt a jelenséget, akkor általában a jelentéstapadás szolgál rá magyarázattal. A szóalaktanban szó esik arról is, hogy bizonyos főnévi toldalékok mellék- és számnevekhez is járulhatnak. A mondattan foglalkozik az egyes mondatrészek szófajiságával is, s arról is esik szó itt, hogy főnévi szófajú mondatrészek szerepét mellék- és számnevek is betölthetik ún. alkalmi főnévi szerepben (A *barna* tetszik nekem: alany; *Kettőt* vett: tárgy stb.). Sőt a kérdőszók között is ott találjuk az ilyen alakulásokra alkalmazhatókat (*milyet, mennyit, miféle, mennyivel* stb.). A jelenség általános magyarázatátul itt is a jelentéstapadás szolgál: az elmaradt jelzett szó jelentése az eredetileg jelzői szerepet betöltött szóéhoz tapad. A *pirosat* tehát tárgy, mert hozzátapadt az *almát* tárgyi szerepű szó jelentése is, a *háromra* határozó, mert belesűrítettük a *személyre* határozó értelmét is, a *szomszédét* szintén tárgy, mert a *kerékpárját* tárgy jelentése is benne van. Talán az akadémiai nyelvtan mond a legtöbbet, amikor így határozza meg a jelenséget: „Ilyenkor ugyanis a melléknévi vagy számnévi szófajú szó alkalomszerűen egész jelzős szerkezet helyett fordul elő” (MMNyR. II, 347).

Írnak tehát az irányadó nyelvtankönyvek a jelentéstapadásról, szófaji átcsapásról, a mondatrészi funkció megváltozásáról s az új funkcióknak megfelelő viszonyrag felvételéről, de ezeket a jelenségeket külön-külön, egymástól elválasztva vagy inkább elszigetelve tárgyalják. Nem vizsgálják a k o m p l e x m ó d o n a jelzős szerkezetek összevonásának kérdését, holott a leírt jelenségek szoros egységben, egymástól elválaszthatatlanul jelentkeznek. Ennek a tárgyalásmódnak nyilván az a fő oka, hogy a nyelvtan a saját részterületei szerint írja le a nyelvi jelenségeket (jelentés- és szófajtan, alaktan, mondattan). Vannak azonban komplex vizsgálatokat igénylő témák is, s helyet kell találnunk a nyelvtanban ezeknek is az érdembeli tárgyalására. Témánk alaposabb leírásának nyelvtani helye talán a mondattanhoz kapcsolt s z ó s z e r k e z e t t a n lehetne. Ezt a jelenséget ugyanis csak akkor érthetjük meg igazán, ha a szó szerkezeti helyzetből indulunk ki, s egyidejűleg vizsgáljuk a végbemenő változást jelentéstani, szófajtan, alaktan és mondattani szempontból. (A szó szerkezeti tagok mondatrészi szerepét a következő aláhúzásokkal jelöljük: alany, állítmány, tárgy, határozó, jelző.)

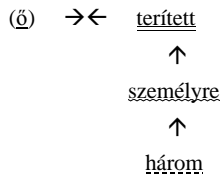
Az első példamondatunkat (*Piros almát ettem*) így bonthatjuk szó szerkezettagokra:

(én) →← ettem
 ↑
almát
 ↑
 piros

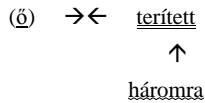
A minőségjelzős szerkezet odaértett (*almát*) jelzett szavának elhagyása után a (*Pirosat ettem*) szó szerkezeti sémát így írhatjuk fel:

(én) →← ettem
 ↑
 pirosat

A második példamondat (*Három személyre terített*) szó szerkezeti sémája:

A mennyiségjelzős szerkezet odaértett jelzett szavának elhagyása után (*Háromra terített*) a séma:

Szószerkezettani változások:

Az első mondatban a volt minőségjelző (*piros*) került egy szinttel feljebb *pirosat* formában; vagyis alkalmi főnévi szóként, egy *-t* tárgyraggal kiegészülve átvette az alaptag tárgyi szerepét.

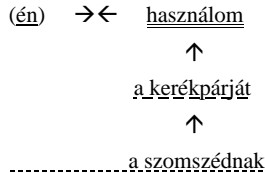
A második mondatban a volt mennyiségjelző (*három*) került egy szinttel feljebb *háromra* alakban; azaz alkalmi főnévként egy határozóraggal kiegészülve átvette az alaptag részeshatározói szerepét.

Általánosítható szabály:

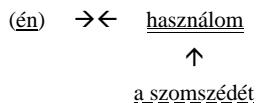
Ha a minőség- vagy mennyiségjelzős szószerkezet alaptagját odaértés miatt kihagyjuk a mondatból, a volt jelzői tag (determináns) jelentéstapadás útján alkalmilag átveszi az egész jelzős szószerkezet jelentését, a volt (főnévi) alaptag szófaji értékét, toldalékait és mondatrészi szerepét.

A birtokos jelzős szerkezet összevonása némileg eltér az előbbi szerkezetekétől.

A *szomszédnak a kerékpárját használom* mondat szószerkezeti sémája:

Az odaértett jelzett szó elhagyása után a mondat (*A szomszédét használom*) sémája ez lesz:

Szószerkezettani változások:

A volt birtokos jelző egy szinttel feljebb került, de *szomszédét* formában. A *szomszéd* szó a *-nak* (birtokos jelzői viszonyrag) nélküli alakjához ugyanis felvette az *-é* birtokjelet, amely a kihagyott birtokszó (*kerékpárja*) jelentését toldotta hozzá a volt birtokos jelzőéhez. A birtokjel után felvette továbbá a volt alaptag viszonyragját, a *-t* tárgyragot, és átvette e tagnak a mondattani (tárgyi) szerepét is.

Általánosítható szabály:

Ha a birtokos jelzős szerkezet alaptagját odaértés miatt kihagyjuk a mondatból, a volt birtokos jelzői tag (determináns) átveszi az összevont jelzős szerkezet jelentését oly módon, hogy *-nak*, *-nek* viszonyrag nélküli alakjához *-é* (több birtok esetén *-éi*) birtokjelet vesz fel a kihagyott birtokszó (birtokos személyjeles alaptag) jelentésére utaló toldalékként, s e jellel (jelegyüttessel) ellátott alakjához átveszi a volt alaptag viszonyragját és mondatrészi szerepét is. (Szófaváltás itt nem történik, mert a birtokos jelző és a jelzett szava is főnév.)

Az itt látott és tapasztalt vázlatos vizsgálatok is kétségbevonhatatlanul bizonyítják, hogy az összevonás során keletkezett változás komplex, több szempontú vizsgálatot igényel. Nem elég csupán egy szempontból nézve magyarázni a lényegét. Sem a jelentéstani magyarázat (jelentéstapadás) nem ad valóságos képet róla, sem az alaktani–mondattani, vagyis az, hogy az egykori alaptagtól átvett viszonyrag alapján mutassunk rá az új alakulás mondattani szerepére.

Mint írásom elején is jeleztem, a jelzős szerkezetek összevonása nem csupán az egyszerű mondatokban előforduló jelzős szerkezetek esetében következik be, hanem az összetett mondatokban is. Különösen fontos számunkra az alárendelő összetett mondat főmondatában végbemenő szerkezetösszevonás alapos megismerése, hiszen ebben az esetben a főmondatbeli utalószó alakjának, tehát mondatbeli szerepének megváltoztatása maga után vonhatja a főmondat és mellékmondat viszonyának megváltozását is. Itt most mi természetesen csak a jelzői alárendelő összetett mondatok főmondatában előforduló jelzős szerkezetek összevonásának bemutatására szorítkozunk.

1. A minőségjelzői alárendelő összetett mondatok főmondatában előforduló leggyakoribb utalószó az *olyan* melléknévi mutató névmás; pl. *Olyan embertől kérek segítséget, aki nem utasít vissza. Az olyan embertől* jelzős szerkezet redukált alakja az *olyantól. Az Olyantól kérek segítséget, aki nem utasít vissza* összetett mondat azonban már nem minőségjelzői, hanem az új utalószó alapján állandó határozói alárendelő.

2. A mennyiségjelzői alárendelő mondatok főmondatának leggyakoribb utalószava az *annyi* számnévi mutató névmás; pl.: *Annyi szőlőt természetünk, hogy lesz elég borunk. Ha a főmondatbeli jelzős szerkezet szőlőt* jelzett szavát a beszédelőzményből vagy a beszédhelyzetből odaértjük a közlésbe, a mondat szerkezete így módosul: *Annyit természetünk, hogy lesz elég borunk. De ez az összetett mondat főmondatának a megváltozott utalószava szerint ez már tárgyi alárendelő.*

3. A birtokos jelzői alárendelő összetett mondatok főmondatának leggyakoribb utalószava az *az* főnévi mutató névmás *-nak* ragos alakja: az *annak* ; pl.: *Annak az autóját lopják el leggyakrabban, aki elfelejti bezágni. Ha azonban a beszédelőzményből odaérhető a közlésbe az autóját* jelzett szó jelentése, akkor az utalószó ez lesz: *azét*; pl.: *Azét lopják el leggyakrabban, aki elfelejti bezágni.* Ebben az utalószóban az *az* mutató névmási szótó után az *-é* birtokjel található, amely a közlésből kimaradt *autója* birtokos személyjeles birtokszót helyettesíti, a *-t* meg a tárgy ragja. Ez a tárgyrag azonban tárgyas alárendelővé változtatja a két tagmondat viszonyát.

Egykori vizsgálataim eredményeit kedvezően fogadták a magyarországi nyelvészek is: azonnali közlési lehetőséget biztosítottak erről szóló cikkemnek a Magyar Nyelvőrben 1972-ben. Csak az a sajnálatos, hogy a magyar tankönyvekbe – legalábbis tudomásom szerint – máig sem került be ennek a vizsgálatnak az eredménye. Így éppen azokhoz nem jutott el a cikkem, akiknek szántam: a magyar iskolák tanulóihoz és tanáraihoz. A kétkötetes ún. akadémiai nyelvtanunk (A mai magyar nyelv rendszere I–II.) a hatvanas évek elején (1961 és 1962) jelent meg, azóta új irányadó nyelvtanként csak a Magyar grammatika jutott el a nyelvtan írárt érdeklődőkhöz 2000-ben, tehát nemigen kényeztettek el bennünket a körülmények. Örömmel fedeztem fel a Magyar grammatikában, hogy több Nyr.-beli cikkem szerepel benne a szakirodalmat feltüntető tájékoztatásokban. Balogh Judit az értelmezőnek a mellérendelő megközelítését bemutató fejezetében (450–460. l.) korrekt módon említi ugyan a jelenlegi írásomban ismertetett témának az értelmezőre is vonatkoztatható kifejezéseit, sőt a birtokjel szerepének leírásában (186. l.) szerepel a „birtokos jelzős szerkezet redukciója” kifejezés is, de a jelzős szerkezetek redukciójának leírása fejezetként nem található a könyvben.

A közelmúltban Sátoraljaújhelyen a Kazinczy Ferenc Társaságban mint új tiszteletbeli tag székfoglaló előadásom témájaként ezt választottam – természetesen egy kicsit tartva attól, hogy a nagyjából nem nyelvészeti érdeklődésű tagok között csekély érdeklődést fog kiváltani. Kellemesen meglepődtem. A közönség soraiban ülő néhány pedagógusnak teljesen új és érdekes volt a téma, hiszen eddig sehol sem találkoztak velem. (Cikkem megjelenésekor még meg sem születtem.) Nagy érdeklődést tanúsítottak iránta, s magánbeszélgetéseinkben többen kijelentették: erre bizony nagy szükség lenne az oktatásban. Ezt látva és hallva, arra a lelkes fogadtatásra gondoltam vissza, amelyet cikkem megjelenésekor tapasztaltam. Pl. Rácz Endre professzornak tanszéke tagjai előtt tett nyilatkozatára: „E mellett a téma mellett mi eddig szépen elmentünk.” Továbbá a szegedi egyetem és tanárképző főiskola oktatóinak a mellettem való bátor kiállítására és biztatására az értelmezőről Károly Sándorral folytatott vitámmal kapcsolatban. De mindenekelőtt Deme László elégedett mosolyára, aki néhány héttel azelőtt egy szlovákiai pedagógus-továbbképző nyári tanfolyamon szabad perceit az én előadásomon töltte

meglepetéssel fedezte fel, hogy egy számára eddig ismeretlen témáról hallgat előadást, s ellentmondást nem tűrve rákényszerített előadásom anyagának publikálására. S most, e nyelvészeti tananyag általam való több évtizedes eredményes alkalmazása után látom, neki volt igaza. Ezért arra az elhatározásra jutottam, hogy írásomnak a Magyar Nyelvőrben való „pihentetése” helyett tenni fogok valamit a nyilvánosságra hozatala végett. Közreadom az egykor több oldalon kifejtett témát rövidebb cikk formájában a Magyarantánítás című szaklapban, hogy eljusson a magyarországi magyarantánítókhoz és tanulókhöz is. Szlovákiában – és ez biztató jelenség – már mozdult előre az ügy: itt éppen új tanterveken dolgoznak a módszertani szakemberek, és arra biztatják őket a felsőbb szervek: újabb kutatási eredmények is bekerülhetnek a tantervbe. S mivel e szakemberek ugyanazok, akiknek egykor a „redukciós törvény” kötelező tananyaguk volt a pozsonyi egyetemen, már elhatározták: ez is bekerül a Magyar nyelv és irodalom új tantervébe.

Ez a tény engem jóleső érzéssel tölt el, de annak tudnék igazán örülni, ha ez a stilsztikailag is jól hasznosítható nyelvtani alapanyag minden magyar tanulóhoz eljutna. Ezért ajánlom fel ennek az írásnak a díjtalan közlését a Magyarantánításnak.

* * *

Szathmári István

A burgenlandi magyar helynevekről (Elhangzott a Kossuth rádió Édes anyanyelvünk adásában.)

Sokan szeretik nézegetni a térképeket, vizsgálni, ízlelgetni a város-, hegy-, folyónevek jelentését, hangulatát, szépségét vagy éppen szokatlanságát, esetleg furcsaságát. Magam is közéjük tartozom. Többször feltűnt, hogy az Ausztriához került burgenlandi részen található magyar helységevek milyen régiek, milyen veretesekek, jellegzetesekek. Ezeket szeretném röviden bemutatni.

Induljunk ki a *Burgenland* névből. Sokan ezt is réginek gondolják, úgyanyira, hogy láttam már többször is „Várvidék” fordításban, valamilyen régi nevet sejtetve. A *Burgenland* szó azonban, amelynek jelentése: város tartomány, a Földrajzi nevek etimológiai szótára szerint 1918-ban keletkezett, annak a négy nyugat-magyarországi vármegyének a nevéből, amelyeknek jobbára németlakta területeit Ausztriához csatolták. Ezek: Pressburg 'Pozsony', Wieselburg 'Moson', Ódenburg 'Sopron' és Eisenburg 'Vas' megye. Először *Vierburgenland*, majd *Dreiburgenland*, végül *Burgenland* formában állandósult.

Annál régebbi és annál többet elárul történelmünkben az ott található *Felsőőr* (németül Oberwart), *Alsóőr* (Untervart) és *Őrisziget* (Siget in der Wart) helynév, amelyek mindegyikében ott szerepel a 'gyepű- és határvédő' jelentésű *őr* szavunk. Az ezekhez hasonló falvak alkották a középkorban az *Őrség* nevű tájat, mégpedig a Zala forrásvidékén és a Kerka völgyében, Őriszentpéter környékén az Alsóőrséget, a Pinka mentén, Felsőőr körzetében pedig az Ausztriának ítélt Felsőőrséget. Az Őrség a középkorban a nyugati országhatár örterülete volt, s gyepűvédő, határbiztosító lakóinak, az öröknek a székelyekéhez hasonló kiváltságaik voltak (FNESz.). Így érthető, hogy pl. a felsőőri nyelvjárás nagyon sok régi elemet megőrzött nyelvünkben.

A XIII. századra utal a Németújvártól (Güssingtől) északkeletre fekvő Gyepűfűzes nevében szereplő *gyepű* szó, amely az ellenség feltartóztatása céljából létrehozott sövényt, torlaszt jelentett. Az ugyanazon környéken található Egyházásfűzes falu nevében az *egyházás* elem azt jelzi, hogy a falunak a szomszédságtól eltérően temploma volt. Az *Alsópéterfa* és *Szombatfa* nevek megőrizték a Kárpát-medencei magyar nyelvetterület peremén úgyszólván mindenütt mutatkozó *falva* > *fa* hangtani rövidülést. A *Pinkafő* nevű község, amely Felsőőrtől északnyugatra fekszik, a Vas megyei Szalafőhöz hasonlóan nevének *fő* elemével azt mutatja, hogy a falu folyónak – ez esetben a Pinkának – a forrásvidéke közelébe települt, ahogyan Szalafő a Szala, azaz a Zala folyó forrásánál, fejenél. 'Kerek mogyoróserjés'-re utal a XIII. századból adatolt *Monyorókerék* falunév, ti. a *monyoró* a *mogyoró*-nak régies alakja, a *kerek*, *kerék* pedig körhöz hasonló alakú erdőt jelentett. A *Felsőlövő* név második eleme, a *lő* ige folyamatos melléknévi igeneve középkori, gyepűt védő lövészek lakóhelyét jelezheti. Aztán gyakori ezen a részen is az Árpád-kori *-d*, eredetileg kicsinyítő, később helynévképző, pl. *Incéd*, *Lovászd*, *Siklósd*, *Pecsenyed*. Ez utóbbi egyébként a *besenyo* népnév származéka.

A *Nyék* törzsnév őrződött meg *Sopronnyék* nevében és a szintén nemzetségnévből alakult *Tétény* nevet őrzi *Mosontétény*, Nezsideről délkeletre. A *körte* szónak eredetibb *körtvély* alakját látjuk a mai *Lajta-körtvélyes* és *Ókörtvélyes* helynévben.

Végül érdekes a Fertő tó nyugati partján fekvő Ruszt falu nevének alakulása. A település régi magyar megjelölése a fanévből keletkezett *Szil* volt. Ennek tükrörfordításaként jött létre a német eredetű, hasonló jelentésű *Rust*, amely aztán átkerült a magyarba is. A felsorolt régi helységevek azt is bizonyíthatják, hogy a mai Burgenlandban korábban magyarok laktak.

HÍRADÁS SZÓNOKVERSENYEKRŐL

EÖTVÖS JÓZSEF ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI SZÓNOKVERSENY

III. FORDULÓ, Döntő, 2010. április 24., Budapest, ELTE BTK

A versenyzők az alábbi utasítást kapták:

Olvasd el és értelmezd a szöveget! Foglald össze egy legfeljebb 5 perces beszédben, hogy mit gondolsz a szöveg tartalmáról! Érvelhetsz a szöveg tartalma mellett és ellen. A beszédet saját magad nevében fogalmazd! A beszédhelyzet maga a verseny, a beszéd címzettjei a versenyen jelen levő diákok, tanárok és vendégek.

A felkészülésre 30 percet fordíthatsz. A felkészüléshez kapsz egy A/4-es lapot, erre bármit írhatsz, és egy fél A/4-es lapot, erre írd a fontosabb kulcsszavakat! Beszéd közben csak ez utóbbi, kulcsszavas vázlatot használhatod.

Az ötperces rögtönzés témája a következő volt:

Április 22-én ünnepeltük a Föld napját. Milyen ez a földi világ a ma élő ember szemével? Mit jelent a rajta élőknek? Jelenlétét, tengereket, hegyormokat és lankás dombokat, erdőket, parkokat, mezőket, réteket, hatalmas lombkoronájú fákat, színes, illatos virágokat, a szülői házat, kertjét és még sok mindent. De nemcsak szép, lélekemelő dolgokat jelent! Nagyon sok ország van a Földön, amelynek polgárai „Anyját, a Földet, apját, a Napot úgy kezelik, mint adható, vehető, kifosztható jószágokat.” ... Környezetünkre számtalan veszély leselkedik. Az üvegházhatás fokozódása, az ózonréteg elvékonyodása, a savas esők, az olajfoltok a vizek felületén, a szennyezett és fogyó ivóvízkészlet, a túlnépesedés, a trópusi esőerdők pusztulása, az állat- és növényvilág genetikai sokféleségének gyors ütemű csökkenése, a termőföld elszennyeződése, a szeméthegek. De mit tehetünk mi, kisemberek? Megállíthatjuk-e a Föld pusztulását? Mit számítok én, ha a többiek úgysem tesznek semmit?

Mezei András gondolatai nyomán

Helyezés	A versenyző neve	Iskolája
1.	Józó Muriel	Táncsics Mihály Gimnázium és Szakközépiskola, Orosháza
2.	Németh György Attila	Tömörkény István Gimnázium és Művészeti Szakközépiskola, Szeged
3.	Fejes Alexander Róbert	Leőwey Klára Gimnázium, Pécs
4.	Kovács Imola	Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium, Bonyhád
5.	Farkas Zoltán	Szent István Gimnázium, Budapest
6.	Rónai Eszter Éva	Fazekas Mihály Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium, Budapest
7.	Rozgonyi Kristóf	Szinyei Merse Pál Gimnázium, Budapest
8.	Bognár Kata	Bródy Imre Gimnázium, Szakközépiskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Ajka

9.	Szilágyi Adél	Lehel Vezér Gimnázium, Jászberény
10.	Isépy Réka	Vörösmarty Gimnázium, Érd

X. ERDÉLYI KOSSUTH-SZÓNOKVERSENY, KÉZDIVÁSÁRHELY

A Pro Schola Kulturális Nevelési Egyesület támogatásával a Bod Péter Tanítóképző és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Pszichológia és Neveléstudományi Kar Kézdivásárhelyre Kihelyezett Tagozata a Bod Péter Napok keretén belül 2010. május 7–8-án szervezte meg a X. Erdélyi Kossuth-szónokversenyt, melyen az idén 17-en vettek részt. Az idei szónokverseny témája egy Esterházy Péter-idézet, akinek 60. születésnapját is ünnepeltük: „*Kutya nehéz úgy hazudni, hogy az ember nem ösmeri az igazságot.*”

Az értékelő bizottság tagjai dr. Merényi Hajnalka, az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tanársegédje; dr. Szabó Levente, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkar Tanszékének előadó tanára; Adorjáni Zsuzsa, a Kézdivásárhelyi Színház színművésze; Szabó Katalin, szerkesztő-műsorvezető voltak. **Középiskolás díjazottaink:** I. díj – Keresztes Ágnes, II. díj – Kerekes Ákos – Nagy Mózes Elmélet Líceum (felkészítő tanár: Nagy-Babos Tamás, Nagy-Babos Edit); III. díj – Bakcsi Mónika – Református Kollégium, Kézdivásárhely (felkészítő tanár: Rancz-Gyárfás Zsuzsa), Dicséret – Domokos Bórika – Bod Péter Tanítóképző, Kézdivásárhely (felkészítő tanár: Fejér Piroska). **Egyetemista díjazottaink:** I. díj – Székely Csilla, II. díj – Porcel Márta Beáta, III. díj – Szurkos Kincső, Dicséret – Páll Ida, BBTE Pszichológia és Neveléstudományi Kar Kézdivásárhelyre Kihelyezett Tagozatáról (felkészítő tanár: dr. Zs. Ambrus Ágnes).

A versenyt *Nyelvi szokásaink* címmel tudományos konferencia előzte meg. Meghívottaink dr. Benő Attila, a BBTE Nyelvészeti Tanszékének előadó tanára, költő; dr. Szabó Levente, a BBTE Bölcsészkar Tanszékének előadó tanára; dr. Szántó Bórika, a BBTE doktorandusza voltak, akik a következő témákban tartottak előadásokat: Magyar nyelvváltozatok és nyelvszokások; Hol van az irodalmi művek határa? Egy félrevezető nyelvi-irodalmi szokás és az irodalom médiumai; Szinesztézia a reklámyelvben. A konferencia moderátora dr. Zs. Ambrus Ágnes, a BBTE Kézdivásárhelyi Tagozatának előadó tanára volt.

Örülünk, hogy az I–II. helyezett részt vehet a budapesti ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszéke által november 5–6-án megrendezendő versenyen.

Deák Magdolna
igazgatóhelyettes, a verseny szervezője

ORDASS LAJOS KÖZÉPISKOLAI SZÓNOKVERSENY, BONYHÁD, 2010. MÁRCIUS 15.

A verseny témái a következők voltak:

A primer kategória számára: *Ars longa, vita brevis est?*

A magiszterek számára: *A kevesebb néha több?*

A győztesek

A primer kategóriában:

I. helyezett: Kovács Imola, Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium

Felkészítő tanára: Kutnyánszkyne Bacskai Eszter

II. helyezett: Csorba Zsuzsanna, Batthyány Lajos Gimnázium, Nagykanizsa,

Felkészítő tanára: Hámoriné Hargittay Ágnes

III. helyezett: Kesjár Ráchel, Békéscsabai Evangélikus Gimnázium

Felkészítő tanára: Kutyajné Ablonczy Katalin

A magiszter kategóriában:

I. helyezett: Kisgyura Kata, Batthyány Lajos Gimnázium, Nagykanizsa

Felkészítő tanára: Hámoriné Hargittay Ágnes

ÖTLETTÁR

Rovatvezető: Raátz Judit (Gödöllő, Lovarda u. 28. 2100)

Az alábbi, az anyanyelv és a művészet integrációjának lehetőségét bemutató, érdekes feladatsort *Suhajda Emese* magyar szakos tanárnő készítette.

A tipográfia mint szó és kép találkozása

A képvers esetében elég egy sajátos tipográfiai elrendezés, hogy a mondanivaló – vagy annak akár ellenkezője – képileg is megjelenjen, intenzíven felerősítve ezzel a jelentés tartományát. A vizualitás erőteljes hangsúlyozásával íródhat kukac az almába, és kaphat egy egyszerű fekete nyíl térdre kényszerítő hatalmat. A neoavantgard művészek keze alatt pedig a hangalakok, felszabadulva a jelentés rabságából, önálló életre kelnek.

A képköltemény egyszerűsége és könnyen kivitelezhetősége révén egy-egy alkotó rajz vagy anyanyelvi óra része lehet, hiszen még egy ötlet sem feltétlenül szükséges mint kiindulópont, a véletlen is létrehozhat meglepő alkotásokat. Ez a feladat egy nehezebben mozduló, kevésbé teremtő hajlamú osztályban is könnyen népszerű lehet.

Mindenekelőtt tudatosítani kell, mekkora alkotói szabadságot jelent mindez. Ha a tanulók már látták, mire képes akár két-három rendhagyó módon feljegyzett, illetve lerajzolt szó, hogy a lehetőségek száma végtelen, bátrabban próbálkozhatnak. A kész művek vizsgálatánál pedig mind a képzőművészeti, mind az irodalmi elemzés szerepet kaphat. A szavak gyűjtése lehet önálló (szinonimák, metaforák, költői képek gyűjtése), de lehet véletlenszerű is (újságból kivágott, zsákból kihúzott szavak). Érdekes eredményre vezethet, ha az osztály minden tagja ugyanazzal a szókészlettel dolgozik, mégis más és más alkotások születnek a kezük nyomán, és ezek kerülnek összehasonlításra.*

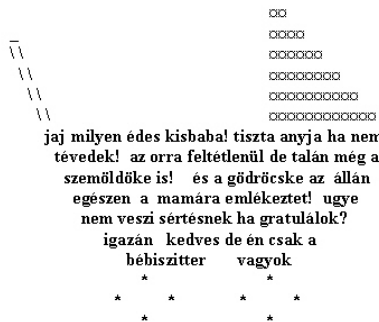
További csoportmunkához kínál lehetőséget egy szokványos tipográfiai elrendezésű, ismert vers (pl. Petőfi: Talpra magyar, Kölcsey: Huszt, József Attila: Altató) képkölteményként való „újraírása”.

A betűkből rajzolt történetek is felbreszthetik az alkotó kedvet. Billy Kiossglou mesekönyvében *Victor, a lyukas házú csiga* és *Susie, a kislány*, valamint valamennyi illusztráció csupa betűkből áll össze.

12. Feladatlap

Petőcz András: Könyörgés

Vargha Ágnes: Babakocsi

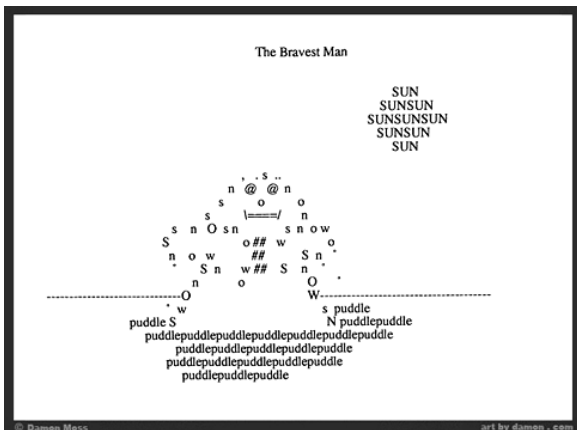
* Egy hasonló próbálkozásra láthatunk példát az Alternatív Közgazdasági Gimnázium német csoportjának honlapján, ahol a tanulók alkotásai Reinhard Döhl képvására reflektálnak. url: <http://www.akg.hu/nemet/bildged.htm>
Egy másik honlap egy chicagói általános iskola növendékeinek alkotásait mutatja be: url: <http://trumbullschoolpoetry.blogspot.com/2007/11/concrete-poems.html>

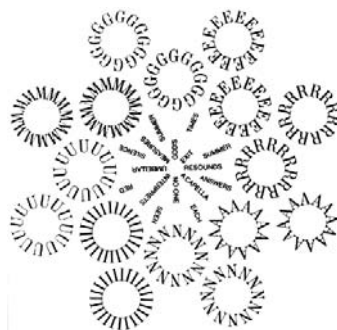
Reinhard Döhl : Apfel

Weöres Sándor: Tengermozgás
 A hullámok, a hullámok, tenger-hatból huffi mug drok,
 ledrozsolnak a hullámok, a hullámok, mint az árnok,
 part-széllyel nizzalulbnak a hullámok, a hullámok.

Weöres Sándor: Tengermozgás

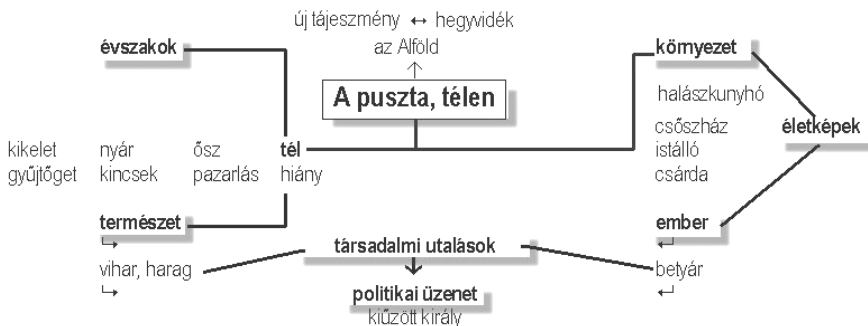

Damon Moss: The bravest man

Mary Ellen Solt: Flowers in Concrete

1. Hogyan változik a szó hangalakja és jelentése közötti viszony a fenti képversek esetében? (Közelítés, szorosabb kapcsolat.)
2. Hogyan tudnátok a kettő közötti kapcsolatot egy képverssel ellentétesre fordítani? Hogyan tudnátok a kettő közötti kapcsolatot kiegészíteni? (Például úgy, hogy az *alma* szavak egy körtét rajzolnak ki.)
3. Készítsétek el egy többjelentésű/azonos alakú szó képversét!

4. Versből képvers születik. Próbáljátok meg képversként értelmezni Petőfi versének elemző vázlatát! (Forrás: [www. sulinet.hu](http://www.sulinet.hu))

Továbbra is várjuk ötleteiket. Levelüket az alábbi módokon folyamatosan küldhetik a rovatvezető címére: 1. postai úton: Raázt Judit 2100 Gödöllő, Lovarda u. 28. 2. Ímélen: raatz.judit@vnet.hu.

ÉRTÉKES ÉS SZÉP KÖNYVEK!

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

*Telefon/fax: 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu (Új cím!)*

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az alábbi könyvek megrendelhetők levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve hétfőtől péntekig 9–16 óra között (előzetes telefon egyeztetés alapján) személyesen is megvásárolhatók a fenti címen.

ÚJ UTAK AZ ANYANYELVI NEVELÉSBEN ÉS A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN (Tanulmányok)

24 cm, 172 oldal, ára 2415 Ft

A SZÓKÉPEK ÉS A SZÓNOKI BESZÉD

Retorikai tanulmányok és a 6. Kossuth-szónokverseny anyaga.

24 cm, 284 oldal, ára 2520 Ft

Demeter Katalin: ÉRTÉKŐRZÉS (Tanulmányok)

20 cm, 192 oldal, ára 2520 Ft

Hegedüs Géza: VILÁGIRODALMI ARCKÉPCSARNOK I-II.

200 külföldi író portréja Homérosztól Dürrenmattig.

Két kötet, 24 cm, 764 oldal, ára kötve, védőborítóval 1562 Ft

Hegedüs Géza: AZ EURÓPAI GONDOLKODÁS ÉVEZREDEI

24 cm, 288 oldal, ára kötve, védőborítóval 625 Ft

Hegedüs Géza: A SZÉPIRODALOM MŰFAJAI

24 cm, 168 oldal, ára kötve, védőborítóval 750 Ft

Marshall McLuhan: A GUTENBERG-GALAXIS

A tipográfiai ember létrejötte

24 cm, 332 oldal, ára kötve, védőborítóval 3920 Ft

L. Sz. Vigotszkij: GONDOLKODÁS ÉS BESZÉD

24 cm, 420 oldal, ára kötve, védőborítóval 2900 Ft

Hegedüs Géza: A HALHATATLAN HAMISJÁTÉKOS

Színes, szórakoztató, rövid művelődéstörténeti írások. *21 cm, 152 oldal, ára 448 Ft*

Benczik Vilmos: JEL, HANG, ÍRÁS

Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez

24 cm, 287 oldal, ára 2310 Ft

Benczik Vilmos: NYELV, ÍRÁS, IRODALOM

kommunikációelméleti megközelítésben

24 cm, 332 oldal, ára 2240 Ft

CS. NAGY-TANKÖNYVCSALÁD: elsőtől nyolcadikig... és tovább!

TREZOR KIADÓ, 1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: (1) 363-0276

E-mail: trezorkiado@t-online.hu * Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

A könyvek megrendelhetők postai szállításra levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve előzetes telefonos egyeztetés alapján személyesen megvásárolhatók a fenti címen.